

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ธรรมทิพย์บรรเลง ๓

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สนทนาธรรมที่กรมยุทธบริการทหาร

วันจันทร์ที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

วันนี้ก็เป็นอีกวันหนึ่งที่มีค่าทุกขณะและทุกนาที เพราะเหตุว่าสิ่งที่จะได้ยินได้ฟัง เป็นความจริงซึ่งกำลังมีอยู่ในขณะนี้ ซึ่งพระธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว สามารถที่จะ ทำให้แต่ละคนได้สะสมความเข้าใจ รู้จักคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มิฉะนั้นแล้วเราก็คงจะไม่สามารถกล่าวคุณของพระองค์ได้ ด้วยเหตุนี้สิ่งที่มีอยู่ในขณะนี้จึงมีจริงทุกกาลสมัย ในสมัยก่อนก็มีการเห็น มีการได้ยินเหมือนดังปัจจุบัน และคนในครั้งนั้นมีโอกาสได้เฝ้าได้ฟังพระธรรม ซึ่งกล่าวถึงสิ่งที่มีจริง ๆ เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีจริงมีทุกกาลสมัย แต่มีกับความไม่รู้จักความไม่เข้าใจมานานแสนนาน และก็ไม่มีโอกาสจะได้ฟังความจริงเลยถ้าไม่ได้ฟังความคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น แต่ละคำเปิดสิ่งที่ถูกปกปิดไว้นาน ไม่ให้ใครเข้าใจตามความเป็นจริงจนกว่าคำของพระองค์ทั้งหมด ๔๕ พรรษาจะเป็นสิ่งที่ผู้ที่ได้ยินได้ฟังมีโอกาสเหมือนเกิดใหม่ที่ได้รู้จักสิ่งที่มีจริง ซึ่งไม่ว่านานแสนนานในสังสารวัฏก็ไม่สามารถที่จะรู้ได้ ด้วยเหตุนี้ประโยชน์สูงสุดของแต่ละคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ให้เข้าใจความจริงของสิ่งที่มี ซึ่งความจริงในชาตินี้เป็นความจริงทุกขณะตั้งแต่เกิดจนตายแม้ขณะนี้ เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรมก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าได้เข้าใจคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากน้อยแค่ไหน หรือว่าเพิ่งเริ่มที่จะได้ยินได้ฟัง และสำหรับการที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน พอได้ยินคำธรรมดา ๆ ก็เกิดความสงสัยว่าคืออะไร ทั้ง ๆ ที่กำลังมีในขณะนี้ นี่แสดงให้คนฟังได้รู้สึกตัวว่า ไม่เคยรู้คำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงซึ่งกำลังมีในขณะนี้ตามความเป็นจริง เช่น เห็นถ้าเปิดดูในพระไตรปิฎก ไม่ว่าจะเสด็จจาริกไปที่ใดก็มีผู้ซึ่งทูลถามของสิ่งที่มีในขณะนั้น และพระองค์ก็ตรัสพูดถึงความจริงของสิ่งนั้น จนกระทั่งสามารถเข้าใจในขณะนั้นทันที แต่ว่าการที่จะเข้าใจคำที่ลึกซึ้งที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสก็ต้องคิด พระองค์ตรัสคำเดียวกับที่เราพูด แต่ว่าปัญญาต่างกันแค่ไหน เพราะฉะนั้น กว่าจะได้ฟังและก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นถึงคุณค่าที่เปรียบกับสิ่งใดไม่ได้เลย ไม่ได้มีความเข้าใจถูกต้องและไม่รู้มาแสนนาน และก็ค่อย ๆ เข้าใจความจริงว่า สิ่งที่มีในขณะนี้หาใช่เป็นอย่างที่คิดไม่

เพราะเหตุว่าคนที่ไม่ได้ฟังพระธรรมก็เห็นคน เห็นสัตว์ เห็นโต๊ะ เห็นเก้าอี้ เห็นบ้าน เห็นมารดา บิดา เห็นมิตรสหาย แต่ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสคำที่ต้องไตร่ตรองว่า เห็นเกิดจึงเห็น และเห็นไม่สามารถจะเป็นอื่นได้เลยนอกจากเป็นเพียงรู้ว่าขณะนี้มันมีสิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็นอย่างนี้ ฟังอย่างนี้ก็จะเข้าใจจริง ๆ เฉพาะเห็น เพราะว่าขณะนี้มันทั้งเห็นด้วย คิดด้วย ได้ยินเสียงด้วย หลายอย่าง และเป็นรูปร่างสีกลิ่นต่าง ๆ แต่ถ้าไตร่ตรองตามความจริง ค่อย ๆ พิจารณาเห็นเกิดขึ้นขณะหนึ่งมีสิ่งหนึ่งปรากฏ ถ้าเพียงหนึ่งขณะจิตนั้นไม่เกิดสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนี้ก็ปรากฏไม่ได้เลย แต่ละคำ ๆ เป็นคำธรรมดาในภาษาของตน ๆ แต่กว่าจะเข้าใจได้จริง ๆ ความจริงแท้ก็คือว่า ขณะนี้เองเห็นเกิดขึ้น มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ในขณะที่เห็นแล้วก็หมดไป แต่การหมดไปของสิ่งที่มีในขณะนี้ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ได้ เพราะเหตุว่าไม่เคยเข้าใจเลยว่า ธรรมะคือสิ่งที่มีจริง ซึ่งไม่มีใครรู้จนกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงแสดงว่า ทุกอย่างที่มีจริงไม่เว้นเลยสักอย่าง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร และเมื่อเกิดและดับไปเร็วสุดที่จะประมาณได้ ถ้าจะเปรียบเทียบดูสิ่งที่เกิดและดับเร็วมาก ไม่ปรากฏว่าดับ แต่ก็ยังมีสิ่งอื่นที่เกิดสืบต่อทันที ไม่มีระหว่างขั้วเลย แนบแน่นสนิทเหมือนกับสิ่งที่ดับไปแล้วไม่ได้ดับไป จึงปรากฏเป็นหนึ่งสิ่งใดมั่นคง ไม่เคยปรากฏการเกิดดับเลย เพราะฉะนั้น กว่าจะเป็นผู้ที่ได้ฟังความจริงที่จะทำให้เกิดความเข้าใจของตนเอง จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ได้ว่า เมื่อมีความเข้าใจแล้วทุกคำที่เอ่ยถึงคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เป็นความกตัญญู เป็นผู้รู้คุณค่าของคำนั้น ๆ ที่สามารถทำให้ความเข้าใจซึ่งไม่เคยเกิดมีมาก่อนได้เกิดมีขึ้น เพราะฉะนั้น ธรรมเป็นเรื่องธรรมดา แม้แต่คำว่า “ธรรมดา” ก็มาจากคำในภาษามคธี ซึ่งเป็นภาษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับชาวมคธ ซึ่งคนไทยก็ต้องแปล มีสองคำ ธรรม กับ ตา ธรรมคือสิ่งที่มีจริง ตาคือความเป็นไปของสิ่งที่มีจริง เพราะฉะนั้น คนไทยใช้คำว่า “ธรรมดา” ไม่ใช่คำว่า “ธรรมตา” เพราะส่วนใหญ่เราจะเป็นเปลี่ยนเป็น ด ไม่ใช่ ต แต่เราก็พูดกันทุกวัน ทุกอย่างเป็นธรรมดา แต่หาเข้าใจไม่ว่าธรรมดาที่พูดคือธรรมะ และธรรมดาก็คือความเป็นไปของธรรมะ เพราะฉะนั้น พูดคำว่าธรรมดา โดยเราไม่รู้จักรัทธิธรรมะ ไม่รู้ว่าความเป็นไปของธรรมะก็คือว่ามีการเกิดและการดับสืบต่อ

อย่างรวดเร็ว ซึ่งไม่ปรากฏเลย ซึ่งปกปิดความจริงไว้ ด้วยเหตุนี้ไม่ได้เข้าใจธรรมะและ
ก็เข้าใจสิ่งที่มี ไม่ว่าอยู่ที่ไหนตรงไหน สิ่งที่มีทั้งหมดนั้นเป็นธรรมะ แต่เราไม่เคยคิดเลย
ว่าจากข้างนอกห้องเพียงก้าวเข้ามาในห้อง ธรรมะก็ต่างกันแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้า
ธรรมะที่นี้ไม่เกิดก็จะไม่มีอะไรปรากฏ แต่เพราะที่นี้มีธรรมะที่เกิดต่างกับข้างนอก
เพราะฉะนั้น แสดงให้มีความคิดว่า มีสิ่งซึ่งต่างกัน ไม่ได้ดับไปเลย แต่ความจริงแค่
หลับตา ไม่มีอะไรเหลือเลยในห้องนี้ ลืมตาทำไมมีมากที่สุดที่จะกล่าวว่าอะไรมีบ้าง มี
ทั้งไฟฟ้า มีทั้งดอกไม้หลายสี มีคนตั้งหลายคน เพียงแค่หลับตาทายไปหมดได้อย่างไร
แต่ที่คือความจริง ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อนเลยจนกว่าจะได้ฟังคำที่พระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าตรัสไว้ว่า ขณะนี้เพราะธาตุรู้เกิดขึ้นเห็นจึงมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ถ้าไม่มีธาตุรู้เกิดขึ้น
เห็นขณะนี้ จะไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏเลย เช่น ขณะที่หลับสนิทไม่มีอะไรปรากฏเลย
ทั้งสิ้น เพราะไม่มีเห็น แต่มีหลับ เพราะฉะนั้น หลับมีจริง เห็นก็มีจริง แต่หลับไม่ใช่
ในขณะที่เห็น และเห็นก็ไม่ใช่ในขณะที่หลับ แสดงว่าแต่ละหนึ่งต่างกันหลากหลาย
และเกิดได้เพียงทีละหนึ่งเท่านั้น เพราะฉะนั้น ในขณะที่หลับจะมีเสียงปรากฏ จะมีสิ่ง
ต่าง ๆ ปรากฏไม่ได้เลย แล้วทำไมตื่น และอะไรคือตื่น หลับไม่มีอะไรปรากฏเลย แต่
พอบอกว่าตื่น หมายความว่าเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัสบ้าง หรือคิดนึกบ้าง ใครบังคับให้เกิด ใครทำให้เกิด ไม่มีใครสามารถที่จะทำได้
เลย ทั้งหมดเป็นธรรมะซึ่งมีปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น นี่คือทุก
ชาติตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ขณะนี้และอีกต่อไปอีก ไม่มีวันจบสิ้น ตราบใดที่ยังไม่รู้
ว่า ทำไมถึงมีการเห็น และเห็นนี้ดับไปจริง ๆ หรือ ถ้าเห็นไม่ดับไป ได้ยินได้อย่างไร
เพราะว่าได้ยินไม่ได้เห็น และได้ยินกับเห็นก็มีพร้อมกันไม่ได้ด้วย เพราะเหตุว่าได้ยินมี
เสียงปรากฏ ไม่ใช่มีสิ่งปรากฏทางตา ขณะที่สิ่งปรากฏทางตา เสียงก็ไม่ได้ปรากฏ
แต่เสมือนว่าทั้งเห็นด้วยทั้งได้ยินด้วย ทั้งคิดด้วยเพราะความรวดเร็ว ถ้าศึกษาพระ
ธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงถึงความละเอียดของแต่ละหนึ่งขณะ หนึ่ง
ขณะก็ยิ่งยาวไป ขณะที่ย่อยเล็กกว่านั้นอีกที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้ ก็จะทรงแสดงให้
เห็นความต่างว่า แต่ละหนึ่งขณะ เหมือนขณะนี้หนึ่งขณะ แต่เราคิดถึงว่ากีนาที และ
มีอะไรบ้างในหนึ่งนาที่ ในหนึ่งวินาที แต่หนึ่งขณะจริง ๆ **เดี๋ยวนี้** คาดไม่ได้เลย คะเน

ไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าเดี๋ยวนี้เห็นก็ขณะ ไม่ใช่ขณะเดียว เห็นก็ขณะกว่าจะเป็น ดอกไม้สักหนึ่งดอก ดอกไม้มีหลายกลีบ ดอกไม้บางประเภท บางชนิดสีแดง สีฟ้า สีเขียว สองกลีบ สามกลีบ แปดกลีบ มาจากไหน นี่คือการรวดเร็วอย่างยิ่งของสิ่งที่ปรากฏจากทีละหนึ่งขณะ จนกระทั่งมีให้ปรากฏมีกับมีโลก ซึ่งไม่เคยแยกออกไปได้เลย เพราะเหตุว่าเหมือนกับยังยืนอยู่ตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคำที่ไม่เหมือนของใครทั้งสิ้น เพราะแต่ละคำไม่ได้เกิดจากความไม่รู้ แต่เกิดจากการประจักษ์แจ้งความจริงของสิ่งที่มี ซึ่งสามารถแสดงความจริงนั้นแต่ละคำให้คนที่ได้ฟังพิจารณา ไตร่ตรอง ไม่ใช่เชื่อ ไม่ใช่บอกให้เคารพนับถือ แต่ให้เข้าใจความจริง นี่คือพระมหากรุณาที่ทำให้คนที่ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงด้วยตนเอง สามารถที่จะเข้าใจได้ที่ละเล็กทีละน้อย เดียวนี้พูดถึงเห็น ยังไม่ได้พูดถึงอย่างอื่นเลย เพราะฉะนั้น ความจริงของสิ่งที่ยังไม่รู้ในชีวิตอีกมากมายมหาศาล พระองค์ทรงแสดงไว้ด้วยความละเอียดถึงทุกประการถึงที่สุด

เพราะฉะนั้น จึงมีพระองค์เป็นที่พึ่ง ให้ความรู้ถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งซึ่งไม่เคยรู้มาก่อน เพราะฉะนั้น แต่ละคำต้องพิจารณาไตร่ตรอง แม้แต่ธรรมะคือสิ่งที่มีจริง ธรรมะรัตนะ สิ่งที่มีจริงที่จะเป็นหนทางนำไปสู่การรู้แจ้งความจริง ซึ่งผู้ที่ได้ตรัสรู้แล้วทรงแสดง

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ได้ฟังทั้งหมดไม่ไร้ผล และก็รู้ว่าสามารถประจักษ์แจ้งถึงความเป็นสาวก ถึงความเป็นสังฆรัตนะได้ด้วยปัญญาที่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น เพราะฉะนั้น ประโยชน์จริง ๆ ในชีวิตที่เกิด เกิดมาสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีเกียรติยศ มีคนนับถือ มีชื่อเสียง มีทรัพย์สมบัติ แต่แล้วก็ไม่มีทันทีที่จากโลกนี้ไป ไม่มีสำหรับบุคคลนั้นอีกต่อไป แต่ว่าตามความจริงแม้ขณะนี้กำลังเป็นอย่างนั้นทุกขณะ ซึ่งไม่มีใครคิดเลยว่าเหมือนกัน สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้น สิ่งนั้นดับแล้ว หหมดแล้ว เมื่อเข้านี้หมดแล้ว เมื่อสักครู่นี้หมดแล้ว ทุกอย่างหมดแล้ว สิ่งที่มีถ้าไม่คิดก็ไม่มี มีแต่สิ่งที่ปรากฏเกิดขึ้นแล้วดับไป

นี่คือความลึกซึ้งอย่างยิ่ง ซึ่งยิ่งฟังแล้วยิ่งมีความเข้าใจ และเห็นคนที่สามารถจะเข้าใจสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อน ด้วยเหตุนี้กัตถุญญคือผู้รู้คุณ เพราะฉะนั้น คุณของ

พระธรรม แต่พระธรรมผู้ใดกล่าว หมายความว่าผู้รู้คุณของธรรมะนั้น เพราะฉะนั้น การสนทนาธรรมเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเหตุว่าพระธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งต้องศึกษา บางคนบอกว่าฟังครั้งแรกไม่เข้าใจเลย ฟังเป็นปี ๆ บางคนก็บอกว่าหลายปี ถึงอย่างไรก็ตามแม้ตลอดชีวิตก็ยังไม่พอ เพราะรู้ความลึกซึ้งยิ่งขึ้นทุกขณะที่เข้าใจ เหมือนยืนอยู่ริมฝั่งมหาสมุทร มหาสมุทรไม่ใช่ลำธารเล็ก ๆ ลึกมาก แต่ถ้าไม่หยั่งลงไปจะรู้หรือไม่ว่าลึกแค่ไหน และถ้าไม่มีปัญญาที่จะหยั่ง ก็หยั่งได้เท่ากับหางกระต่าย หรือว่าจะอยypากยุง แล้วแต่บุคคลที่ไม่ได้ฟังแล้วก็สามารถเข้าใจขึ้นว่า สิ่งนี้ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน แต่กล่าวถึงสิ่งที่มีจริง ๆ ไม่พูดถึงสิ่งที่ไม่มี ไม่ต้องไปแสวงหา ไม่ต้องไปทำอะไร ค้นคว้าเหนื่อยยาก เพียงแต่ว่ามีแล้วไม่รู้จนกว่าจะได้ฟังคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นธรรมเทศะ ทำให้สามารถเกิดสิ่งซึ่งเหมือนปาฏิหาริย์ จากความไม่รู้มาเป็นความค่อย ๆ เข้าใจสิ่งที่มีขึ้น เพราะฉะนั้น การสนทนามีในครั้งพุทธกาล เพราะเหตุว่าต่างคนต่างฟัง ต่างคนต่างคิด เพราะฉะนั้น ถ้าได้สนทนากันก็จะได้พิจารณาสิ่งที่ต่างคนต่างคิดต่างคนต่างฟังว่า คำใดที่สามารถจะทำให้เข้าใจขึ้นเรื่อย ๆ ก็เป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้นในมงคล ๓๘ การสนทนาธรรมเป็นมงคล เพราะเหตุว่านำมาซึ่งความเข้าใจขึ้น ความถูกต้องยิ่งขึ้น ขอเชิญร่วมสนทนา

ถ. กราบเรียนอาจารย์ ขอเรียนถามจุดประสงค์ของการฟังธรรมะเพื่อความเข้าใจความจริง และกฎของการเป็นคนดี คือก่อนที่จะมาผมรับนัดมาสนทนาธรรมที่นี่ และพ่วงนี้ที่บ้านคุณหมอวิภากรณ์ และเมื่อคืนเพื่อนโทรมากะทันหันบอกไม่สบาย หายใจไม่ออก มาทำงานไม่ได้ โทรมาหาผม ที่แรกผมบอกว่าผมจะมาฟังธรรม ถ้าไม่ฉุกเฉินจริง ๆ ผมไม่ไปทำงานแทนให้ สักพักผมคิดว่าไม่ถูกต้องว่า เรามาฟังธรรมะเพื่ออะไร แล้วคนที่ป่วยไม่ไหวจริง ๆ เราลบลปฏิสេธเขา ไม่ช่วยเหลือเขา ทั้งที่จริงเขาทำงานกับเรา ๑๐ ปีแล้ว เหมือนการขาดน้ำใจ ผมบอกเปลี่ยนใจว่า จะอยู่แทนให้แต่หลังจากเวลา ๑๙.๐๐ น. ผมต้องเข้าทำงาน อาจจะไม่ลำบากขึ้นหน่อย เหนื่อยขึ้นหน่อย แต่ช่วยให้ผู้อื่นไม่เป็นทุกข์ทรมาน แต่ถ้าเขาบอกว่า ผมมาฟังธรรมะวันนี้ไม่ได้ และพ่วงนี้ก็มาฟังธรรมะที่บ้านซอยสายลมไม่ได้ ผมอาจจะปฏิเสธยอมให้

เขาทรมานและป่วย จุดประสงค์ของการฟังธรรมคืออะไร คือที่จะเข้าใจความจริงหรือ เพื่อที่จะเป็นคนที่ดีขึ้น จึงกราบเรียนท่านอาจารย์

ส. ยังไม่ทราบหรือว่า ฟังธรรมเพื่ออะไร

ถ. ก็เพื่อที่จะเข้าใจความจริง

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ว่าฟังอะไรทั้งหมด จะฟังเรื่องอะไรก็ตามเพื่อเข้าใจ คำที่ได้ฟัง ถ้าเขาพูดเรื่องการทำอาหาร ฟังและเข้าใจอะไร ไม่ใช่ไปเข้าใจเรื่องอื่น แต่ เข้าใจเรื่องทำอาหาร ถ้าเขาพูดเรื่องปลูกต้นไม้ ไม่เข้าใจเรื่องอื่น ก็เข้าใจเรื่องของการ ปลูกต้นไม้ เพราะฉะนั้น ฟังธรรมะไม่ใช่เข้าใจอะไรเรื่องอื่นทั้งสิ้น นอกจากฟังเข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้

ถ. และเหตุการณ์ที่ทำให้เราต้องตัดสินใจเพื่อเป็นคนที่ดี เพื่อช่วยเหลือ คนอื่น เราจะเข้าใจอย่างไรว่าเป็นความจริง และจะตัดสินใจอย่างไร หรือไม่ตัดสินใจ อย่างไร

ส. การฟังธรรมะต้องเข้าใจที่ละคำ ชัดเจนมั่นคง ทุกอย่างที่มีจริงเป็น ธรรมะ ที่เล่ามาทั้งหมดเป็นธรรมะทั้งหมด คิดก็เป็นธรรมะ จะเปลี่ยนใจไม่เปลี่ยนใจ จะทำอะไร จะมา ไม่มา เป็นธรรมะทั้งหมด แล้วก็เกิดแล้วด้วยตามเหตุตามปัจจัย ห้ามความคิดไม่ให้เปลี่ยนในเมื่อเกิดแล้ว คิดแล้ว กลับไปคิดใหม่ได้หรือไม่ ให้เป็นอย่างอื่น เป็นไปไม่ได้เลย แต่ละหนึ่งขณะที่เกิดคิดดับแล้ว สิ่งที่เกิดแล้วดับ แล้วใครจะแก้ไขจะเปลี่ยนได้ แต่สามารถที่จะรู้ความจริงได้ว่า แต่ละหนึ่งเกิดขึ้นเพราะ เหตุปัจจัย ถ้าไม่มีเรื่องแบบนั้น ไม่มีเพื่อนคนนั้นจะคิดแบบนั้นหรือไม่ เดียวนี้คิด หรือไม่ เพราะไม่มีปัจจัยที่จะทำให้เกิดคิดอย่างนั้นก็คิดอย่างนั้นไม่ได้ แต่คิดอย่างอื่นที่ กำลังคิดเดี๋ยวนี้เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีอะไรพ้นไปจากว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดขึ้น ต้องมีสิ่งที่อาศัยกันละกันปรุงแต่งทำให้เกิดขึ้น เช่นเห็นเดี๋ยวนี้แม้หนึ่งขณะ ถ้า ไม่มีตา คือ จักขุประสาท ไม่ใช่แข็ง ไม่ใช่หวาน ไม่ใช่เค็ม แต่เป็นสิ่งที่มีความจริงที่สามารถ กระทบกับสิ่งที่กำลังปรากฏ และเราเรียกว่า ตา ถ้าไม่มีตาก็คือไม่เห็น ไม่มีสิ่งใด ปรากฏ ตาไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นและตาก็ไม่ได้เห็นด้วย แต่เห็นต้องอาศัยตาเกิดขึ้น รู้สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ โดยไม่ต้องมีใครบอกเดี๋ยวนี้มีอะไร ก็กำลังเห็นอยู่

เพราะฉะนั้น เวลาที่เสียงเกิดขึ้น ก็ไม่ต้องมีใครมาบอกว่านี่เป็นเสียง เสียงเป็นแบบนี้ แต่ขณะที่เสียงปรากฏ ลักษณะของเสียงนั้นชัดเจน เป็นลักษณะที่ปรากฏด้วยตนเอง ด้วยเสียงนั่นเอง เสียงนั้นเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น จะไปพรรณนาอย่างไรก็ไม่เหมือนกับขณะที่เรากำลังได้ยินและเสียงนั้นกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น แต่ละขณะเหมือนแว่นส่องสิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ขยายจนสามารถเห็นสิ่งที่มีในขณะนั้นได้แต่ละอย่างละเอียดถึงที่สุดที่สามารถจะรู้ได้ ขณะนี้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กำลังปรากฏ สิ่งนั้นต้องเกิด เกิดและก็ดับไป ไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะฉะนั้น การที่จะค่อย ๆ ละคลายความติดข้องที่มีตลอดชีวิต ติดข้องในทุกอย่าง ก็ต่อเมื่อมีการเข้าใจอย่างมั่นคงว่า ไม่มีถ้าไม่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดขึ้นมีแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ก็ไม่เหลืออะไรเลย ว่างเปล่าจากการที่จะยึดถือว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มั่นคง จึงมีภาวะอนัตตาและสุญญตา ไม่ใช่ไม่มีเลย ว่างเปล่าจากการที่เคยเข้าใจว่า เป็นสิ่งที่ยั่งยืน มั่นคง และยังไม่เหลือ แต่ความจริงไม่เหลือเลย ทันทิที่เสียงนี้ปรากฏ อย่างอื่นจะปรากฏพร้อมกันไม่ได้เลย แต่ไม่เคยคิด ไม่เคยสนใจ เพราะเสียงดับไปแล้ว คิดก็ดับไปแล้ว ทุกอย่างดับไปแล้ว แต่ต่อกันสนิทเหมือนไม่มีอะไรดับไปเลย เหมือนเป็นเรื่อง เป็นคน เป็นสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นอย่างนี้ แต่ความจริงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริงถึงที่สุด เริ่มจากสมัยที่เป็นพระโพธิสัตว์ ความคิดของพระองค์ก็ต่างจากความคิดของคนอื่น สิ่งที่มีจริงทุกคนก็สนุกสนาน รื่นเริง หมดแล้วก็หมดไป มีอีกแล้วก็หมดอีก ก็ไม่เดือดร้อนอะไร เพราะยังมีอยู่ แต่ว่าพระโพธิสัตว์ สัตว์ คือ ผู้ข้องโพธิ คือ ปัญญาที่จะเข้าใจความจริง เพราะฉะนั้น ความจริงเดี๋ยวนี้ที่มีอยู่ ถ้าไม่มีพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงความจริง เราก็จะไม่สามารถรู้ได้เลยว่า ขณะนี้สิ่งหนึ่งสิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับไปเป็นธรรมดา เร็วมากเลย ดับแต่ไม่ปรากฏจนกว่าจากโลกนี้ไป คิดว่าหมดแล้ว ไม่เหลือแล้ว แต่ทุกขณะก็เหมือนแบบนั้น เป็นขณิกมรณะ มรณะคือความตาย ความตายที่เราเข้าใจกัน เรียกสมมติมรณะ สมมุติว่าตาย แต่ว่าตายแล้วก็ต้องเกิดอีก และก่อนตายก็ยังมีขณิกมรณะตายอยู่เรื่อย ๆ จนถึงขณะสุดท้ายที่สิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้

ก็เปิดเผยชัดเจนว่า ไม่มีอะไรทั้งหมด แต่ระหว่างที่ยังไม่ถึงการตายที่เป็นสมมติมรณะ ขณะนี้ก็เป็นอย่างนั้นทุกขณะก็ไม่รู้

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องที่ต้องฟังและไตร่ตรองคำที่ได้ยินว่า ถูกต้องทุกคำหรือไม่ ตั้งแต่สิ่งนี้ไม่เกิด จริงหรือไม่ เกิดแล้วไม่ยั่งยืน เพราะเห็นและก็มีได้ยิน และได้ยินแล้ว ก็มีเห็น สลับกัน และคิดสิ่งที่ปรากฏให้เห็นและเสียงที่ปรากฏให้ได้ยิน เป็นแบบนี้ หรือไม่ แต่ละหนึ่ง ๆ ไม่ใช่อย่างเดียวกัน และไม่ใช่อันเดียวกันด้วย ไม่ใช่สิ่งนั้น กลับมาเกิดอีก แต่ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามเหมือนไฟ ดับแล้วไม่กลับมาอีก แต่มีไฟอีกเมื่อมี สิ่งที่จะทำให้เกิดไฟ ไฟก็เกิดอีก แต่ไม่ใช่ไฟเก่าที่ดับไปแล้วกลับมาเกิด

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ตามที่ท่านอาจารย์ได้ตอบคำถาม ท่านอาจารย์ก็ไม่ได้ตอบว่า ควรที่จะตัดสินใจมาไม่มา แต่กลับมาบอกว่าพระธรรมให้เข้าใจความจริง

สุ. มาแล้ว ตัดสินใจแล้ว แล้วจะมาบอกว่าควรหรือไม่ควร ทำแล้วหมดแล้ว จะไปบอกให้ทำอะไรอีก

ถ. ท่านอาจารย์บอกว่า ควรที่จะเข้าใจความจริงทุก ๆ ขณะที่มีเกิดขึ้น

สุ. ฟังแล้วมีคนที่ไม่สนใจเลยก็มี คนที่คิดวาก็ดีเหมือนกัน แต่ฟังครั้งเดียวไม่ฟังอีก กับคนที่ติดตามที่รู้ว่า ไม่เคยได้ยินแบบนี้มาก่อนเลย และเป็นประโยชน์หรือไม่ที่เข้าใจความจริง เพราะทุกคำจริงพิสูจน์ได้ทันที เดียวนี้เห็นไม่ใช่ได้ยิน ไม่ใช่คิดนึก ปะปนกันไม่ได้ เกิดจากเหตุปัจจัยต่างกัน เป็นแต่ละหนึ่ง ซึ่งเมื่อดับแล้วก็ไม่กลับมาอีก แต่มีปัจจัยใหม่ต่างหากที่ทำให้เสียงใหม่เกิดขึ้นได้ยินใหม่ เกิดขึ้นไม่ใช่เก่า

เพราะฉะนั้น เราอยู่ที่ไหน มีแต่ธรรมะซึ่งเกิดดับสืบต่อ เหมือนมายากล นายมายากลที่ลองให้เห็นว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่สภาพธรรมแก่กว่ามายากล ไม่ว่าจะมีความทำได้เก่งมากเท่าไรก็ตาม เพราะตัวนายมายากลยังไม่รู้เลย ยังคิดว่ามีตัวเขา ขณะเห็น ขณะได้ยิน เขาไม่สามารถที่จะรู้ความจริงได้ เพราะฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ความจริงถึงที่สุดโดยประการทั้งปวงทั้งหมดในสากลจักรวาล อนันตจักรวาล แม้เทวดาพรหมทั้งหลายก็มาเฝ้ากราบทูลถาม เพราะว่าจะเกิดเป็นใครที่ไหน

ก็ตามแต่ แต่ก็ไม่สามารถรู้ความจริงที่กำลังปรากฏ ต้องในขณะที่กำลังปรากฏ จึงจะสามารถรู้ได้ว่าสิ่งนั้นกำลังเกิดขึ้นและกดับไป

ถ. อาจารย์กล่าวว่า พระธรรมกล่าวว่า ทุก ๆ ขณะในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่ควรที่จะรู้ความจริงว่า เป็นธรรมะ ไม่ใช่เรา เป็นสิ่งที่มีจริง

ส. รู้กับไม่รู้ ก็แล้วแต่พอใจแบบไหน พอใจที่จะไม่รู้ ก็ไม่รู้ ว่าทำไมเกิดมาเป็นคนนี้ จากโลกนี้แล้วไปไหน และทำไมแต่ละวันที่เกิดขึ้นมาจึงไม่เหมือนกัน เดี่ยวร้อน เดี่ยวหนาว เดี่ยวสุข เดี่ยวทุกข์ เดี่ยวได้ลาภ เดี่ยวเสียลาภ เดี่ยวได้ยศ แล้วเดี๋ยวเสียยศ และสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอยู่ไหน ไม่เหลือเลย เพราะฉะนั้น ติดข้องในสิ่งที่ไม่มี เพราะทันทีที่เกิดกดับ แต่ว่าสะสมความไม่รู้ไปอีกมากตลอดชาติ กับสะสมความเริ่มเข้าใจถูกต้องว่า ไม่มีเรา แต่มีธรรมะนี้แน่นอน เพราะว่าถ้าไม่มีธรรมะจะมีสิ่งที่ยึดถือว่าเป็นเราหรือ ถ้าไม่มีเห็น จะเข้าใจว่า เห็นเป็นเราหรือไม่ ในขณะที่กำลังเห็น ถ้าได้ยินไม่เกิดขึ้นจะมีการคิดว่าเราได้ยินหรือ แต่เมื่อได้ยินเกิดได้ยินดับ ก็ไม่รู้ ก็เป็นเราได้ยิน และเราก็เปลี่ยนไป เดี่ยวคิด เดี่ยวจำ เดี่ยวทำอย่างอื่น อย่างเรื่องที่ถามตั้งแต่เริ่มเรื่องจนกระทั่งขณะนี้ก็มากมายหลายขณะจิตอยู่ไหน ไม่เหลือเลย มีแต่ความจำ ความจำมีจริงหรือไม่

ถ. มีจริงครับ

ส. มีจริง และความจำเป็นเราหรือ

ถ. เข้าใจผิดว่าเป็นเรา แท้จริงแล้วเป็นจำความจำ

ส. เพราะฉะนั้น เป็นจำ จำคือจำ ไม่ใช่เรา จำจะเป็นเราได้อย่างไร เพราะว่าจำเกิดขึ้นจำ ไม่ให้จำก็ไม่ได้ ห้ามไม่ให้เกิดก็ไม่ได้ เกิดแล้วไม่ให้ดับไปก็ไม่ได้ แต่ว่าเพราะไม่รู้จึงยึดถือว่าจำนั้นคือเรา ยึดถือหมดทุกอย่างที่ไม่ใช่เราว่าเป็นเรา เมื่อวานนี้มีหรือไม่มี อยู่ไหน เห็นหรือไม่มี แต่ในความจำเมื่อวานนี้ทำไมถึงไม่มี ในเมื่อเราไปที่นั่น เรามาที่นี่ เราทั้งหมดของเมื่อวานนี้ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเลย แต่ก็ยังเป็นเราเมื่อวานนี้ พอถึงวันนี้ เดี่ยวนี้เราอยู่ไหน

ถ. นั่งอยู่ที่นี้ครับ

୧୦

ส. อยู่ที่นี่ ฟุ้งนี้จะอยู่ที่นี้หรือไม่ เพราะฉะนั้น คือการเกิดขึ้นและปรากฏ และก็หมดไป แต่จำได้ว่าเป็นวันนี้ พอถึงฟุ้งนี้ก็ไปจำอีกว่า เมื่อวานนี้เรานั่งอยู่ตรงนี้ ก็มีแต่ความจำในสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว รู้หรือไม่ว่า จะมีอะไรเกิดขึ้นข้างหน้า ไม่รู้ แต่คิดว่าฟุ้งนี้จะทำอะไรใช่ไหม ก็เป็นเราไปหมด แม้แต่คิดขนาดนั้นก็เป็นเรา ซึ่งความจริงก็ยังไม่ได้เกิดขึ้นเลย เพียงแต่คิดว่า ในขณะที่นั้นเราจะทำ แต่ฟุ้งนี้จะมีเราหรือไม่ เราไม่รู้ เพราะฟุ้งนี้ยังไม่มาถึง แม้แต่เดี๋ยวนี้ยังไม่รู้เลยว่า ขณะต่อไปเป็นอย่างไร คิดเป็นคิด จำเป็นจำ และก็คิดว่า ฟุ้งนี้และก็จำว่าเป็นฟุ้งนี้ แต่ยังไม่มีการเกิดขึ้นเลยที่จะเป็นฟุ้งนี้ เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจเดี๋ยวนี้ แล้วก็จะรู้ว่า ไม่ว่าขณะไหนก็เหมือนกัน มีแต่สภาพที่เกิดขึ้นและดับไป และก็ไปจำไว้ว่าเป็นวันนี้ เมื่อวานนี้เดือนก่อน ปีก่อน จำไว้หมดเลย แต่ไม่มี มีแต่คิดในขณะที่นั้น และคิดเพราะจำ ฟุ้งนี้ก็ไม่มี เดียวนี้มีหรือไม่ เพราะฉะนั้น เดียวนี้เป็นฟุ้งนี้หรือไม่ และฟุ้งนี้มาหรือยัง จะรู้ได้อย่างไรว่า จะมีฟุ้งนี้หรือไม่ จำว่าฟุ้งนี้ แต่ขณะที่จำว่า ฟุ้งนี้ ไม่ใช่ฟุ้งนี้ เป็นเดี๋ยวนี้ และคิดตามที่เห็น ที่ได้ยิน เคยจำ เคยคิดมาก่อน แต่ละคนคิดไม่เหมือนกัน เพราะเห็นไม่เหมือนกัน ได้ยินไม่เหมือนกัน เห็นแล้วชอบบ้าง ไม่ชอบบ้าง ไม่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น การปรุงแต่งของสภาพธรรมละเอียดอย่างยิ่ง เป็นเพียงหนึ่งขณะ
แล้วไม่กลับมาอีกเลย ไม่มีซ้ำ ไม่มีเหมือนเดิม

ถ. ท่านอาจารย์จะบอกว่า พระธรรมคือวันหนึ่ง ๆ เรามีชีวิตอยู่อย่างนี้ด้วยความไม่รู้ ไม่รู้ความจริง อยู่ไปวัน ๆ หนึ่ง แล้วเราก็ตาย ถ้าเราไม่ฟังพระธรรมของพระพุทธเจ้า เราก็จะไม่รู้ความจริงเลย

ส. เพราะฉะนั้น ฟังแล้วรู้ว่า สิ่งที่มีจริงบังคับบัญชาได้หรือไม่ ทำได้หรือไม่ ไม่ได้ก็คือไม่ใช่เรา ใช่หรือไม่ ก็เป็นธรรมชาติแต่ละหนึ่ง ซึ่งเกิดใช่หรือไม่ และก็ดับหมดไป ใช่หรือไม่ เพราะฉะนั้น ไม่มีเรา แต่มีการหลงยึดติดไว้มากมายมหาศาล ไม่ว่าอะไรที่มี ยึดมั่นในสิ่งนั้นว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะไม่รู้

๓. ท่านอาจารย์กล่าวว่า ต้องเป็นการเข้าใจธรรมในแต่ละหนึ่ง ๆ
เท่านั้น

ส. เกิดมาแล้ว ถ้าไม่มีอะไรเกิด จะมีเราหรือไม่

ถ. ไม่มีอะไรเกิดก็ไม่มีเรา

ส. เกิดมาแล้วจึงเข้าใจว่า สิ่งที่เกิดในเป็นเรา ใช่หรือไม่ รักเราหรือไม่ ที่สุดหรือไม่ ทำชั่วเพื่อเราได้หรือไม่

ถ. ที่ผ่านมาก็เคยทำครับ

ส. เห็นหรือไม่ว่า ทำสิ่งที่ไม่ดีเพื่อสิ่งๆ ที่เข้าใจว่าเป็นเรา ทั้ง ๆ ที่ไม่มีเรา เพราะฉะนั้น ถ้ารู้อย่างนี้ ปัญญาที่สามารถที่เข้าใจอย่างชัดเจน มั่นคง ว่า อะไรคือ อะไรชั่ว อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล เพราะมีความหลากหลายของผลที่ปรากฏซึ่งมาจากเหตุ ถ้าผลดีเหตุต้องดี แต่ไปเข้าใจผิดใช่หรือไม่ เพราะฉะนั้น บางคนถ้าเป็นนักการเมืองก็จะคิดหวังให้มีพรรคพวกเพื่อตนเองและหมู่คณะ แต่ในความเป็นจริงมีใครบ้างที่คิดว่าเป็นเพื่อประเทศชาติ ไม่ใช่เพื่อเรา บางคนก็อาจจะคิดเช่นนั้นเพื่อประเทศชาติ ไม่ใช่เรา แต่ว่าเราใช่หรือไม่ที่จะทำเพื่อประเทศชาติ ก็ยังมีความยึดมั่นในเรา แต่รู้หรือไม่ว่า ที่เป็นเรายึดมั่นที่จะทำ และเข้าใจว่าทำเพื่อประเทศชาติเป็นสิ่งที่ถูกหรือไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีปัญญาที่เกิดจากการเข้าใจเหตุและผล ธรรมะตรงไปตรงมา อยากแท้จริงไม่สามารถที่จะแก้ปัญหอะไรได้เลย เพราะว่าปัญหอยู่ที่เหตุคือตัวของแต่ละคน เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถที่จะมีความมั่นคงในเหตุในผล ในความดีความชั่ว ก็รู้ได้เลยว่า ทั้งหมดที่ไม่ดีจะแก้ได้ด้วยความดี แต่ความดีจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะว่ามีความเข้าใจถูกต้อง

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นเรื่องที่ละเอียด ไม่ใช่พูดตามความคิดชั่วครวญ หรือว่าคิดสั้น ๆ แต่ไม่รู้ว่าความจริงว่า เหตุนั้นมาจากความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ถ้ามีความรู้ขึ้น ทุกอย่างก็จะถูกต้องขึ้น เป็นไปในทางที่ดีขึ้น เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นคนที่เสียสละเบื้องต้นที่จะละความเป็นเราได้ ถ้าไม่ติดความเป็นเรามากมายมหาศาล เสียสละเวลาที่ความดีเกิดขึ้น ความชั่วไม่เกิด ขณะที่เข้าใจว่า มีเราดีหรือไม่ ถูกหรือไม่ รักเรามากมาย ทำชั่วเพื่อเราก็ได้ แต่ขณะที่เข้าใจขึ้นว่าไม่มีเรา แต่มีธรรมะฝ่ายดีและไม่ดี ต้องเป็นปัญญาที่สามารถที่จะเห็นตรงตามความเป็นจริงได้ เพราะฉะนั้น ถ้ารู้อย่างนี้ปัญญาจะทำสิ่งที่ไม่ดีได้หรือไม่ ถ้ามีปัญญาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเหตุที่ดีก็จะทำให้เกิดผลที่ดี ผลที่ดี

คือค่อย ๆ ละความเข้าใจผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา เมื่อได้เข้าใจ แต่ใครจะสามารถนำความรักของเราออกได้ ถ้าเราไม่ได้ฟังธรรม ต้นเหตุทั้งหมดก็เกิดจากสิ่งเหล่านี้ ตรงที่ไม่เข้าใจความจริงว่า ไม่มีเรา เพราะฉะนั้น เมื่อเข้าใจผิดคิดว่า มีเราก็อารักเรา จนกระทั่งแต่ละคนที่เรามองเห็น ทุจริตทั้งหลายเกิดขึ้นความรักตนด้วยความไม่รู้ ว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ได้นำประโยชน์มาให้เลย มีแต่โทษทั้งกับตนเองและคนอื่นด้วย เพราะฉะนั้น คุณของพระธรรม ความเข้าใจที่ถูกต้อง มากมายมหาศาล จากความไม่รู้ และการเข้าใจผิด ยึดถือสภาพธรรมะว่า เป็นเรา มีการเห็นแก่ตัว ประพฤติผิดต่าง ๆ กว่าที่จะค่อย ๆ หดไปได้ ก็เพราะมีความเข้าใจถูกต้อง เริ่มด้วยการรู้ว่าเป็นธรรมแต่ละหนึ่ง ไม่ใช่เรา

ถ. ท่านอาจารย์กล่าวว่า ให้เสียสละ เข้าใจที่เสียสละในความเป็นเรา เพราะว่ากิเลสต่าง ๆ ความไม่ดีต่าง ๆ เริ่มจากความเป็นเรา และรักในตัวเอง

สุ. สละอย่างอื่นง่ายหรือไม่ ที่ติดข้องน้อยก็สละได้ง่าย ถ้าติดข้องมาก ก็สละได้ยาก และถ้าไม่สละเลยก็ติดข้องมาก เพราะฉะนั้น ที่ติดข้องที่สุดคือเรา และต่อจากนั้นก็คือของเรา เพราะฉะนั้น ถ้าไม่สามารถจะสละได้เลยทั้งสิ้นก็ติดทั้งของ ๆ เราและเรา แต่ถ้ารู้ว่าไม่มีเรา มีของ ๆ เราหรือไม่ สิ่งนั้นเป็นประโยชน์แทนที่เราจะเก็บไว้เฉย ๆ มากมายมหาศาลให้เป็นประโยชน์กับคนอื่นได้หรือไม่ มากหรือน้อย เห็นหรือไม่กว่าจะค่อย ๆ เข้าใจความจริงว่า เก็บสิ่งที่มีประโยชน์โดยไม่ใช่ กับสามารถให้สิ่งที่เป็นประโยชน์กับคนที่กำลังต้องการก็ขึ้นอยู่กับปัญญา กำลังของปัญญาว่า สามารถที่จะสละหรือสละได้แค่ไหน เพราะฉะนั้น เจ้าชายสิทธัตถะสละสมบัติของพระมหาจักรพรรดิ คิดดูว่าไม่ใช่สมบัติของเศรษฐีหรือมหาเศรษฐี แต่ว่าเป็นสมบัติของพระมหาจักรพรรดิ ยิ่งใหญ่กว่าของพระราชาทันทีหลาย เพราะเห็นว่าสิ่งที่มีประโยชน์ยิ่งกว่านั้น มีค่ามากกว่านั้น สามารถที่จะถึงได้ด้วยการค่อย ๆ รู้ความจริงตามที่ได้สะสมบำเพ็ญพระบารมีมาแล้ว จึงมีกำลังที่สามารถสละสิ่งซึ่งมีค่าน้อยกว่าความเข้าใจถูกในสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ถึงเวลาที่จะสละจึงสละได้ แต่ถ้ายังไม่ถึงเวลา ก็ไม่มีใครสละ เพราะฉะนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับการที่สิ้น เพราะเป็นอนัตตา แต่อยู่กับเหตุปัจจัยว่า แต่ละ

หนึ่งที่เกิดมาในสังสารวัฏจนกระทั่งปรากฏเป็นแต่ละชีวิตหลากหลายมาก ตั้งแต่เกิดจนตายเพราะมีเหตุที่จะเป็นอย่างนั้น และไม่สิ้นสุดด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้มีปัญญาเข้าใจว่า อะไรเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่จะนำสิ่งที่มีประโยชน์และดีมาให้ก่ออดทนและพากเพียรเพื่อที่จะให้เป็นแบบนั้น แทนที่จะปล่อยปละละเลยเป็นแบบนี้ไปเรื่อย ๆ

ถ. ท่านอาจารย์กล่าวว่า ถ้าสละสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ขณะนั้นถ้ามีความเข้าใจก็คิดว่า สละความเป็นเราไปด้วย

สุ. เพราะไม่ได้หวังอะไร ไม่เหมือนซื้อขาย ถ้าอยากได้อะไรก็นำเงินไปซื้อ เพราะฉะนั้น บางคนอยากได้บุญก็นำเงินไปซื้อบุญ โดยการสละ เพราะคิดว่าสละแล้วจะได้บุญ นั่นหรือคือสละ นั่นหรือปัญญา นั่นหรือละ นั่นคือหวัง เพราะฉะนั้น สละไม่ใช่การซื้อขาย ไม่ใช่การหวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น สละสิ่งที่เห็นแก่ตัวมานานแสนนาน ค่อย ๆ เอาความเห็นแก่ตัวออกไปจนกว่าจะรู้ตามความเป็นจริงได้ว่า เป็นธรรม ที่ไม่ใช่อะไรที่เที่ยง ถาวร ยั่งยืนที่จะเป็นหนึ่งสิ่งใดได้ เพียงแต่มีปัจจัยเกิดแล้วก็ดับ ยับยั้งไม่ได้ด้วย บังคับบัญชาไม่ได้ด้วย เพราะฉะนั้น แต่ละคนจะไม่รู้เลยว่า ที่ทุกอย่างเกิดขึ้นเป็นไปเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ

ถ. แต่ขณะนี้เกิดเพราะเหตุปัจจัย

สุ. เป็นถ. ก็เพราะเหตุปัจจัย เป็นนายกรัฐมนตรีกี่เพราะเหตุปัจจัย

ถ. แต่บางครั้งเราก็ไม่เข้าใจหรือรู้มาก่อนเลยว่า แต่ละขณะล้วนแต่เกิดเพราะเหตุปัจจัย

สุ. เพราะฉะนั้น สิ่งที่ได้ฟังถูกต้องหรือไม่

ถ. คำของพระพุทธเจ้าถูกต้อง

สุ. ควรจะรู้ยิ่งกว่านี้หรือไม่ ถ้ารู้แล้วจะไม่เป็นทุกข์ เท่าที่เคยเป็นหรือไม่ เพราะแม้แต่ความอยากก็ไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ แล้ววันหนึ่ง ๆ ทุกข์เท่าไรเพราะอยากเท่าไร ลองคิดว่า ถ้าไม่อยากหรือหมดความอยาก ไม่ต้องอยากอะไร เพราะรู้ว่าทุกอย่างไม่ต้องอยากก็ต้องเกิดตามเหตุตามปัจจัย ถ้าปัจจัยมีมากมายหลายอย่าง แม้ความเพียรก็เป็นปัจจัยหนึ่ง เพราะฉะนั้น ทรงแสดงปัจจัยไว้มากที่จะทำให้รู้จริง ๆ ว่า แต่ละหนึ่งนั้นเป็นปัจจัยโดยสถานใด

ถ. ถ้าเข้าใจว่า แต่ละขณะเป็นเหตุปัจจัย เข้าใจความจริง ท่านอาจารย์บอกว่า ไม่จำเป็นต้องมีความอยากอะไร เพราะว่าอยากก็เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยอยู่แล้ว

สุ. เพราะฉะนั้น ทำสิ่งที่ดี เพราะว่าความดีเป็นปัจจัยให้เกิดผลที่ดี นั่นคือผลที่เข้าใจปัจจัย ผลที่ดีมาจากความดีเหตุที่ดี ผลที่ไม่ดีมาจากเหตุที่ไม่ดี เพราะฉะนั้น ที่ทำไม่ดีเพราะไม่รู้ ไม่รู้ว่าไม่ดี ถ้ารู้ว่าไม่ดีไม่ทำแน่ ก็ไม่รู้จะให้โทษปานไหน แม้แต่เกิดก็เป็นผลของกรรม เกิดเป็นนก เกิดเป็นงู เกิดเป็นหนอน เกิดเป็นคน เกิดในนรก เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นมนุษย์หลากหลายต้องตามเหตุที่ได้กระทำแล้ว เพราะไม่มีเรา นั่นคือปัญญาความเห็นที่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ต่อให้ได้ยินว่า อย่าทำชั่ว หมู่บ้านศีล ๕ เป็นไปได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น ต้องรู้เหตุจริง ๆ แทนที่จะเป็นหมู่บ้านศีล ๕ หมู่บ้านพึงธรรมให้เข้าใจ ถูกต้องกว่าหรือไม่ เพราะฉะนั้น ทั้งหมดขึ้นอยู่กับความเข้าใจถูกต้องความเห็นถูก ถ้าสามารถจะเป็นไปได้ก็ต้องมีตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล หมู่บ้านศีล ๕ แต่ไม่มีเลยแล้ว ก็จะไม่มีความเป็นไปไม่ได้เลย

ถ. กราบท่านอาจารย์ที่ทำให้เข้าใจธรรม เข้าใจความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ไว้ก็เป็นผลบุญกุศลที่ได้มีโอกาสมาฟัง

สุ. การสนทนาธรรม ผู้ร่วมสนทนาธรรม ไม่ใช่การกล่าวหรือการแสดงธรรม แต่เป็นการสนทนาธรรม ซึ่งมีประโยชน์เพราะเหตุว่าต่างคนต่างคิด ต่างคนอยากเข้าใจเรื่องต่าง ๆ หลากหลายมาก ก็เป็นโอกาสที่จะได้ฟังความคิดเห็นต่าง ๆ

ถ. กราบทำท่านอาจารย์ และขอสวัสดิ์ท่านสหายธรรมทุกท่านที่อาวุโส และเพื่อนร่วมธรรมด้วยกัน เมื่อวานที่อาจารย์กล่าว ความโกรธไม่ดี และตัวผมเองก็เกิดความโกรธ ทั้งที่ฟังธรรมมาหลายปี แต่ความรู้สึกโกรธยังมีตลอด แต่ยังคงเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม เกิดและดับ และไม่มีเรา แต่ที่ยังโกรธ ก็ยังเป็นเรา ทำให้เกิดความรู้สึกว่า จะฟังก็ปีก็ยังเป็นเราที่ฟัง และก็ยังไม่เข้าใจว่า เป็นธรรม และวันนี้เกิดความรู้สึกว่า การที่ฟังธรรมบางครั้งก็ฟังไม่เข้าใจ บางครั้งมีความรู้สึกชอบเข้าใจ แต่ก็ยังเป็นเรา ก็เลยมีความรู้สึกว้าวุ่นว่า วันนี้จะต้องมีเหตุปัจจัยที่ว่า จะต้องมีความศรัทธา ซึ่งผมมีความศรัทธาท่านอาจารย์มานาน ตั้งแต่เริ่มฟังท่านอาจารย์ก็เลย

เข้าใจว่า เวลาที่ผมฟังหรือทุกคนที่ฟังธรรมจะต้องมีศรัทธาก่อนและประกอบกันใช่หรือไม่ครับ

ส. ฟังธรรมเพื่ออะไร

ถ. เพื่อละตัวตน เพื่อเข้าใจความจริง

ส. และจะละได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ตัวเราละ หรือความเข้าใจธรรม ละ และก็ต้องพอที่จะเข้าใจธรรมมากพอที่จะละอกุศลทั้งหมดหรือไม่ แต่ถ้าเข้าใจขึ้น เราจะค่อย ๆ ละไปเรื่อย ๆ ทีละเล็กทีละน้อย ในขณะที่กุศลเกิด อกุศลก็เกิดขึ้นไม่ได้ อยู่แล้ว จนกว่าจะหมด อีกนานหรือไม่

ถ. คิดว่าคงนานมาก เลยเข้าใจว่า จะต้องมียุติประกอบอย่างอื่น ที่จะต้องมีศรัทธาในการฟังเริ่มต้นก่อน และศรัทธาในการฟังความจริง เพราะถ้าเราไม่ศรัทธา เราอาจจะฟังคนอื่นที่เขาพูดไม่ตรงกับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ส. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม ๔๕ พรรษา ครบถ้วนทุกอย่าง ถึงที่สุด เพราะฉะนั้น แค่นี้ได้ยินว่า เห็นเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีตาที่ไม่เห็น ค่อย ๆ นำความเข้าใจมาทีละเล็กทีละน้อย ไม่ใช่แต่เฉพาะเห็น อย่างอื่นก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยเหมือนกัน เช่น ได้ยินก็ต้องอาศัยเสียงกระทบหูเป็นปัจจัยให้เป็นการได้ยินเสียงนั้น เกิดขึ้นแต่ละหนึ่ง ๆ ไม่ใช่อย่างเดียวกัน แต่ต้องขณะนั้นมีอยู่จึงเป็นปัจจัยได้ เพราะฉะนั้น การฟังธรรมแค่นี้ไม่พอ ต้องรู้ด้วยว่า ทรงแสดงธรรมหลากหลาย ไม่พ้นจากชีวิตประจำวันทั้งหมด ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น นั่นคือสิ่งที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้และทรงแสดงความจริงไว้ละเอียดอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น เราได้ฟังเพียงเล็กน้อย ไม่มากเลย ยังไม่พอที่จะรู้ว่า การที่จะเข้าใจความจริงจนสามารถที่จะดับกิเลส หรือว่าการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา หรือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า อัตตา และ สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดว่า เป็นเรา ก็ต้องอาศัยกาลเวลาที่นานมาก เพราะเหตุว่าไม่รู้มาตั้งนาน และให้ได้ยินเพียงไม่กี่คำจะหมดความไม่รู้ก็เป็นไปไม่ได้ นอกจากรู้ว่า ยังไม่รู้อีกมาก ได้ยินคำไหนก็ค่อย ๆ เข้าใจเพิ่มขึ้นอีกทีละเล็กทีละน้อย แม้ความเข้าใจนั้นก็ขึ้นขึ้นระดับการฟังและการไตร่ตรอง ยังไม่ถึงขั้น

ประจักษ์แจ้ง เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ความจริงก็ต้องค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไปตามลำดับ
ขั้น

ถ. ท่านอาจารย์เราจะต้องมีศรัทธาด้วยหรือไม่

ส. เป็นธรรมหรือไม่ที่คิด คิดแบบนี้เพราะอะไร

ถ. เพราะบางคนศรัทธาในเรื่องผิด

ส. แบบนี้ต้องตอบว่าศรัทธาคืออะไรก่อน การฟังธรรมต้องเริ่มต้นว่า
คืออะไร เราได้ยินศรัทธามากมาย หลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ คำ แต่ว่าคืออะไรก่อน
เพราะเหตุว่าถ้ายังไม่รู้ว่าอะไรก่อน ก็หลงพูดในสิ่งที่เราไม่รู้จักแยกแยะมากมาย
เพราะฉะนั้น ทุกครั้งที่ได้ยินคำอะไร ก่อนอื่นต้องตั้งต้นว่าคืออะไร ละเอียดขึ้น ๆ ถ้า
โหว่จอมปลวกเป็นศรัทธาหรือไม่

ถ. ถ้าเมื่อก่อนไม่ได้ฟังธรรมะท่านอาจารย์ ผมคิดว่าเป็นศรัทธา

ส. เพราะฉะนั้น เพียงพูดคำว่า “ศรัทธา” แต่เข้าใจศรัทธาแค่ไหน

ถ. เข้าใจว่า คำว่าศรัทธาจะต้องเกิดจากสิ่งที่ถูกต้อง ที่เป็นจริง เช่น
การฟังธรรม ศรัทธาในการฟังธรรม ถ้าธรรมที่สอนทำให้เกิดความโลภ ความอยาก
ความหลง ก็ไม่เรียกว่าศรัทธา ใช่หรือไม่ครับอาจารย์

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราที่เป็นคนตัดสิน แต่ความเข้าใจธรรมละเอียด
ขึ้นจะทำให้เราค่อย ๆ รู้จักกับสิ่งที่เรากำลังพูดถึง แม้ขณะนี้ก็มี แต่ไม่ได้ปรากฏ
เพียงแต่เหมือนอยู่ในห้องมืด และได้ยินว่าในห้องนั้นมีอะไรบ้าง คลำไปกว่าจะถูก ถ้า
ไม่มีการอธิบายให้เข้าใจว่าคืออะไร เราจะหาสิ่งที่อยู่ในความมืดพบหรือไม่

ถ. พอได้ฟังคำว่าศรัทธาที่ถูกต้องก็เริ่มเข้าใจว่า ถ้าใช้คำว่าศรัทธา
จะต้องถูก ไม่ใช่ผิดใช่หรือไม่ครับ

ส. แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ถูกหรือผิด

ถ. อาจจะบอกว่าไม่ถูกหรือไม่ผิด แต่ความหมายของศรัทธาต้องเป็น
สัมมาทิฐิคือความคิดที่ถูกต้อง และต้องตรงตามความเป็นจริง

ส. แล้วจะรู้ได้อย่างไรว่า ความคิดนั้นถูกหรือผิด

ถ. ถ้าความคิดถูก ก็จะไม่ให้เกิดความโลภ ความติดข้อง และก็ความ
โกรธ ความหลงผิดก็จะเริ่มลดลง หรือที่ไปไหว้จอมปลวก หรือวัดถุงมกคล จะมีฝ้ายันต์
หรือจะไปวัดวาอาราม ไปทำบุญเข้าใจว่า เงินสามารถซื้อบุญได้

ส. แล้วจะรู้ได้อย่างไรว่า ความเข้าใจนั้นถูกหรือผิด ไม่พ้นจากการฟัง
คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และต้องรู้ด้วยว่า คำไหนเป็นคำของพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้า และคำไหนไม่ใช่คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ตรงและที่
ละคำ และก็ไตร่ตรองจนกระทั่งค่อย ๆ สามารถรู้ว่า อะไรจริง อะไรไม่จริง

ถ. เพราะบางครั้งเวลาฟังก็เกิดการง่วงนอน หงุดหงิด ไม่สบายใจ แต่
บางครั้งก็รู้สึกสบายใจ

ส. ถ้ามีคนบอกให้สร้างวัด มีศรัทธาหรือไม่

ถ. ถ้าเป็นเมื่อก่อนศรัทธามาก และอนุโมทนาดีใจด้วย แต่เดี๋ยวนี้
เข้าใจว่า การฟังธรรม ถ้าฟังในสิ่งที่ถูกต้องคือเป็นมงคลข้อหนึ่ง ดังที่อาจารย์กล่าวไว้

ส. รู้แบบนี้ได้อย่างไร

ถ. เกิดจากการฟังธรรม

ส. เพราะฉะนั้น พ้นจากการฟังไม่ได้ อย่าคิดว่าเราสามารถเข้าใจอะไร
ๆ ได้เพียงฟังเล็กน้อย แต่ต้องฟังอย่างละเอียด และไตร่ตรอง และสามารถรู้ว่าสิ่งที่
เราฟังสามารถจะนำไปสู่ความเข้าใจสิ่งที่ได้ฟังยิ่งขึ้น

ถ. ขอบพระคุณท่านอาจารย์

ถ. กราบเท้าท่านอาจารย์ที่เคารพ กราบเรียนท่านผู้ร่วมสนทนาธรรมทุกท่าน สืบเนื่องจากเมื่อวานที่ท่านอาจารย์กล่าวว่า มีเราที่แสนสุข คือสรุปเอง กับแสนสุขที่ไม่มีเรา ตรงนี้เข้าใจยากมาก เพราะโดยปกติชีวิตทุกคนเกิดมาก็แสวงหาความสุข แต่อาจารย์จะให้เราเข้าใจว่า สุขที่แท้จริงก็คือไม่มีเรา ประเด็นคือทำอย่างไรที่จะทำให้เป็นอย่างที่อาจารย์กล่าว

สุ. เราสุข เราสุขนานหรือไม่

ถ. เราสุขไม่นาน

สุ. แล้วหลังจากนั้นเป็นอย่างไร

ถ. ชีวิตก็จะสุข ทุกข์ สลับกันไป

สุ. ต้องเป็นแบบนี้ไปเรื่อย ๆ ใช่หรือไม่ สุขหรือไม่ที่จะต้องเป็นแบบนี้

ถ. ถ้าไตร่ตรอง ความจริงก็ไม่สุข เพราะวนเวียนแบบนี้ไปเรื่อย ๆ

สุ. เพราะฉะนั้น เริ่มคิดได้แล้วว่า สุขหรือไม่ที่เป็นแบบนี้ หรือว่าถ้าไม่มีการติดข้องและรู้ความจริงว่า ไม่มีเรา สุขกว่าที่ไม่ต้องติดข้อง เพราะว่าทุกคนเป็นสุขเมื่อติดข้องในความสุขนั้น แต่ความสุขนั้นก็ชั่วคราว มีความสุขของใครที่ยั่งยืนหรือไม่ ทุกคนเคยมีความสุขมาแล้วมากมายหลายอย่าง อยากจะมีความสุขอย่างนั้นอีกหรือไม่ แล้วจะมีความสุขอย่างนั้นอีกได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น ก็แสดงว่า แม้แต่ชอบสุขอย่างนั้นมากก็ไม่มีทางที่จะกลับมาเป็นสุขแบบนั้นได้อีก แล้วจะเป็นแบบนี้ไปเรื่อย ๆ หวังและติดข้อง และต้องการในสิ่งที่ชั่วคราวแสนสั้น แล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย เพราะไม่มีอีกเลยในสังสารวัฏ ขณะใดก็ตามที่ปรากฏเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ใช้คำว่า “ดับไป” คือไม่กลับมาอีก จะเป็นอย่างนั้นไม่ได้อีกในสังสารวัฏ แต่ละพระชาติของพระโพธิสัตว์ พระมหาสัตว์ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลากหลายมาก ไม่มีทางที่จะกลับมาเป็นอย่างนั้นอีกได้เลย เพราะฉะนั้น ต้องการอะไร แค่ชั่วคราวให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นแล้วก็หมดไป และก็ไม่ได้กลับมาอีกเลย แสวงหาทุกอย่างเพื่อขณะนั้นแล้วก็ไม่ได้กลับมาอีกเลย และก็ไม่มีทางที่จะย้อนกลับมาเป็นแบบนั้นอีกได้เลย

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ตั้งแต่ฟังมา หรือย้อนฟังท่านอาจารย์กล่าว มาเมื่อหลาย ๑๐ ปีมาแล้ว ท่านอาจารย์จะเน้นเป็นธรรม ที่ไม่ใช่เรา แต่ในความยึดมั่น ถือมั่น หรือว่าติดข้องในความเป็นเรา หรือจำว่ายังมีเราเหนียวแน่น ก็จะมีมากจริง ๆ และพอมาฟังว่า ไม่มีเรา ดูเหมือนว่าจะเป็นอะไรที่สวนกระแส เข้าใจยาก

ส. แต่อะไรจริง

ถ. ไม่มีเราจริง

ส. และจะอยากรู้สิ่งที่ไม่จริง อยากรจะเป็นสิ่งที่ไม่จริง

ถ. แต่ความจำนั้นคงว่ามีเรามากเช่นกัน

ส. เพราะฉะนั้น ก็จะได้รู้ความจริงนานหรือเร็ว นานเท่าไร แต่เมื่อเหตุมี ผลก็ต้องมี ถ้าเหตุมีมากก็สามารถที่จะละความเป็นเราได้มาก

ถ. เพราะฉะนั้น ในการฟังเข้าใจก็คือเริ่มเจริญเหตุที่จะเข้าใจว่าเป็นธรรมที่ไม่ใช่เรา

ส. แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองก็ไม่สามารถที่จะให้ใครพ้นจากความไม่รู้ได้ แต่พระองค์ทรงแสดงความจริงให้คนนั้นไตร่ตรองจนกระทั่งเกิดความเห็นถูกต้องค่อย ๆ เข้าใจถูกต้องขึ้น

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ในอีกเรื่องหนึ่งที่คล้าย ๆ กัน คือเมื่อวันอาสาฬหบูชาที่มูลนิธิมีการพูดถึงเรื่องโรคซึมเศร้ายาวพอสมควร และท่านอาจารย์ก็จะถามว่ากลัวแต่โรคซึมเศร้า แต่ไม่กลัวโรคเพิลิดเพิลินติดข้อง กราบเรียนท่านอาจารย์ มีประเด็นที่จะสนทนาก็คือทุกคนไม่ชอบความโศกเศร้า ไม่ชอบความโศกเศร้า แต่ทุกคนก็จะชอบความเพิลิดเพิลิน อาหารที่อร่อย สิ่งสวยงาม เพลงไพเราะ ซึ่งบ้ายนี้ก็จะได้ฟัง

ส. เดียวนี้มีโรคอยู่หรือไม่ สนทนาธรรมมี แต่ไม่มีคำตอบ เพราะฉะนั้น ต้องรู้ว่าโรคที่เหนือโรคใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าโรคนี้ไม่หาย โรคอื่นก็ไม่หาย โรคนั่นคือโรคไม่รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังมี

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้น ในการตั้งต้นคิดว่า ถ้าฟังธรรมเพื่อละความมีตัวตน ละความสนุกสนาน ละความโกรธก็ไม่ใช่ ต้องตั้งต้นว่ารู้ว่าจะรู้ความจริง และต้องฟังให้รู้ฟังให้เข้าใจความจริง

ส. เพราะฉะนั้น คำสอนที่ไม่ใช่คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากมาย มีตำรับตำราตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงปัจจุบันและต่อไป มีแต่วิธีแสวงหาความสุข และทำอย่างไรจึงถึงจะพ้นทุกข์ แต่เขาไม่รู้ว่าสุขคืออะไร ทุกข์คืออะไร เพราะฉะนั้น ก็ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ในการที่ต้องรู้ตัวก่อนว่า มีโรคไม่รู้จักความจริง และรักษาได้ด้วยการฟังพระธรรม ถ้าเปรียบเทียบพระธรรมคือยารักษาโรคไม่รู้จักในการเริ่มต้นดูเหมือนว่า คนจะไม่สามารถรู้ว่าตนไม่รู้จักความจริง จะเริ่มต้นว่าทำอย่างไรชีวิตถึงจะไม่ทุกข์และมีความสุข อย่างนี้ก็เหมือนว่า ยังไม่รู้โรคที่แท้จริงกับสมมุติฐานของโรค ก็ไม่สามารถรักษาได้

ส. โรคไม่รู้แม้แต่ว่าทุกข์คืออะไร ทุกคำที่พูดคือพูดคำที่ไม่รู้จักทั้งนั้น

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ หลายคนได้กล่าวไปแล้วว่า เดิมทีความทุกข์ตื่น ๆ ก็แค่ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ แต่เมื่อฟังแล้วจะรู้ว่า ความจริงที่กำลังเกิดปรากฏ เช่น เห็น ได้ยินในขณะนี้ก็เพียงเกิดขึ้น และไม่ได้ตั้งอยู่นานก็ดับทันที เป็นความทุกข์ของสภาพธรรมแล้ว ตรงนี้จะให้เข้าใจความจริงต่างกับความทุกข์ที่ยังไม่ได้ฟังอย่างไร

ส. ถ้าไม่ได้ยินไม่ได้ฟังเลยจะเข้าใจได้หรือไม่ว่า เดียวนี้ก็คือสภาพธรรมที่เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงต้องฟังถึงค่อย ๆ เข้าใจขึ้น แต่ความคิดความเข้าใจขึ้น ไตร่ตรองไม่สามารถที่จะไม่ให้มีโรคนี้ต่อไปได้ ต้องถึงการประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในขณะที่สิ่งนั้นเกิดแล้วดับ ถ้าประจักษ์อย่างนี้จริง ๆ มีหรือที่จะยังติดข้องในสิ่งที่ไม่มีแล้วด้วยความยึดถือว่าเป็นเรา แต่ความติดข้องยังมีอีกมากกว่านี้ที่จะต้องค่อย ๆ ละไปตามลำดับ

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้นเมื่อรู้ตัวว่า ไม่รู้จักความจริง ต้องเริ่มต้นด้วยรู้ก่อนว่า ถ้าไม่ฟังธรรมจะไม่สามารถรู้ความจริง ก็ต้องตั้งต้นว่าฟัง กราบ

เรียนท่านอาจารย์ เมื่อวานก็มีท่านผู้ฟังถามว่า ในการที่จะเรียนและศึกษาจะต้องเรียน อภิรกรรมหรือไม่ โดยที่ท่านอาจารย์อธิบายว่าอภิรกรรมก็คือเห็น ได้ยินขณะนี้ หรือ ความจริงทั้งหมดที่มีเหตุปัจจัยเกิดก็คืออภิรกรรม แต่ในการศึกษาแบบใหม่ รวมทั้งตัว ดิฉันเองก็จะมีปัญหาเรื่องศัพท์เยอะมาก ยกตัวอย่าง วิถีจิตและปัจจัย ๒๔ ดูเหมือน ในการเรียนก็ต้องมีความอดทน วิริยะ ที่จะฟังคำหรือว่าชื่อยาว ๆ เพื่อที่จะให้เข้าใจสิ่ง ที่กำลังมี กำลังปรากฏ ซึ่งบางคนกล่าวว่าไม่จำเป็นต้องเรียน เพียงแต่ใส่ใจในลักษณะ ของเห็น ของได้ยิน ในความคิดก็จะเป็นความเข้าใจผิด พูดเช่นนั้นก็คิดว่า ไม่ต้อง เรียน แต่จริง ๆ ถ้าสามารถเรียนเข้าใจคำเหล่านั้น ก็คือส่งให้เห็นถึงความ เป็น อภิรกรรมหรือความเข้าใจคิดนึกในขณะนี้ หรือในขณะนี้ที่จับไมโครโฟน แต่ความจริง คือแจ้งปรากฏ จะขอความกรุณาท่านอาจารย์กล่าวถึงความจำเป็นที่จะต้องเรียนสิ่ง เหล่านี้ เพื่อเข้าใจสิ่งที่กำลังมี กำลังปรากฏ

ส. ทุกอย่างเกิดเพราะมีปัจจัยที่จะเกิด แต่ไม่รู้ ดับไปหมดแล้ว เพราะฉะนั้น เราพูดถึงสิ่งที่มีในขณะนี้เพื่อที่จะค่อย ๆ เข้าใจทีละเล็กทีละน้อยว่า เป็น ความจริงอย่างนั้นหรือไม่ แต่ไม่ได้หมายความว่าเพียงเท่านี้ เราก็จะไปละการยึดถือ สภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้ ตราบใดที่ยังคิดว่า เป็นเรา ที่จะละนั้นยังเพิ่มความ เป็น ตัวตน

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้น ในเรื่องที่จะต้องเรียนอะไร ละเอียดแค่ไหน เป็นอีกครั้งหนึ่งที่กล่าวว่า ในความรู้ทางโลก ซึ่งความยากง่าย ความ ยากเทียบไม่ได้เลยกับคำที่ฟังคำของพระพุทธองค์และให้เข้าใจความจริงที่กำลังมีที่ กำลังปรากฏขณะนี้ ก็จะใช้เวลาเรียนมาก ในสิ่งที่ยากมากกว่าหลายเท่าก็เป็นเรื่อง ธรรมดาที่จำเป็นจะต้องเรียนละเอียด ด้วยความอดทน และถ้าเข้าใจก็ไม่ใช่เพียงแค่ ชาตินี้ เพราะฉะนั้น คำถามที่ว่าจำเป็นต้องเรียนมากน้อยขนาดไหน ก็เป็นคำถามที่ดู เหมือนว่าจะยังไม่เข้าใจความลึกซึ้งของพระธรรม

ส. ไม่ใช่ว่าเรียนมากน้อยขนาดไหน เข้าใจมากน้อยขนาดไหน เช่นคำ ว่า “ธรรมะ” คำเดียว มั่นใจ มั่นคงหรือยังว่า ทุกอย่างที่มี นั่นคือสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้น ปรากฏ แค่นี้ แต่ละหนึ่ง ๆ แยกเป็นแต่ละอย่าง ไม่ใช่อย่างเดียวกัน อย่างเห็นก็ไม่ใช่

ได้ยิน ไม่ใช่คิด ไม่ใช่จำ ไม่ใช่ชอบ ไม่ใช่ไม่ชอบ ทั้งหมดตั้งแต่เกิดจนตายก็เป็นแต่ละ
หนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดจึงปรากฏว่ามี ถ้าไม่เกิดก็ไม่ปรากฏว่ามี แค่นี้มั่นใจหรือยัง ไม่ต้องเป็น
เรื่องราวมากมาย แค่นี้ที่มีขณะนี้เกิดตามเหตุตามปัจจัย แค่นี้สามารถนำไปสู่การละ
การยึดถือว่า เป็นเรา เมื่อเข้าใจเพิ่มขึ้นตั้งแต่คำแรกว่า สิ่งนี้ที่มีต้องเกิดตามเหตุตาม
ปัจจัย และถ้าต่ออีก เกิดแล้วก็ดับไป เห็นหรือไม่ว่า แต่ละคำมีความเข้าใจขึ้นไหน
แค่ไหน มากพอที่จะละความไม่รู้และความเป็นเราที่ยึดถือมานานแสนนานได้หรือไม่

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้น ถ้าอาจารย์บอกว่ามั่นคง
สำคัญที่ความเข้าใจ และความมั่นคงในความเป็นธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับการฟังมาก
ยกตัวอย่างเช่น เห็นขณะนี้เกิดเพราะเหตุปัจจัย ซึ่งถ้าเราไม่ได้เรียนปัจจัยอย่างไร ก็
ไม่สามารถเข้าใจความเป็นเหตุปัจจัยของสิ่งที่กำลังมีกำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ก็
จำเป็นจะต้องเรียนเพื่อให้เข้าใจว่า ทรงสอน ๔๕ พรรษาเพื่อให้เราเข้าใจความจริงที่
กำลังปรากฏได้อย่างไร

ส. เข้าใจมั่นคงว่า ทุกอย่างเป็นธรรม ถ้ากล่าวว่าเป็นธรรมแล้วจะเป็น
สิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นคน เป็นสัตว์ได้อย่างไร ก็เป็นแต่ละหนึ่งธรรม

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้น จะขัดแย้งกันหรือไม่ ถ้าเข้าใจ
มั่นคงว่า ธรรมคือสิ่งที่กำลังมีกำลังปรากฏ และไม่ใช่เรา ถ้าสามารถเข้าใจก็สามารถ
บรรลุสูงสุดเป็นพระอรหันต์ได้กับต้องเรียนมากมายถึงจะเข้าใจ

ส. ถ้าเข้าใจว่า ธรรมเป็นธรรม แล้วจะเข้าใจผิดว่าเป็นเราได้อย่างไร
เห็นหรือไม่แค่นี้ก็รู้แล้วว่า เรามีความมั่นคงแค่ไหนในคำนี้

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ในความเข้าใจที่ว่าเป็นธรรม เช่น เห็น
ก่อนเรียนก็คิดว่า เห็นเป็นเราเห็น

ส. ฟังแล้วก็จำ แล้วก็เข้าใจคำที่ได้ยินได้ฟัง แต่เดี๋ยวนี้ลักษณะที่เห็นได้
ปรากฏในความเป็นเห็น ซึ่งไม่ใช่เรา

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ จากการฟังก็ทราบว่า การที่จะเข้าใจหรือ
เห็นปรากฏกับปัญญาที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เรา เป็นปัญญาที่ไม่ใช่ขั้นฟัง ต้องเป็นอีกขั้นหนึ่ง
ก็คือสามารถรู้ตรงลักษณะก่อนที่จะถึงขั้นที่รู้ตรง

ส. อีกหลายชั้น

ถ. ก่อนที่จะถึงขั้นที่รู้ตรงลักษณะ เช่นยกตัวอย่างเห็นว่าเป็นธรรม ไม่ใช่เรา ก็คือปัญญาเกิดขึ้นรู้ตรงนั้น จะต้องเป็นปริยัติก็คือรอบรู้ เข้าใจ รอบรู้จริง ๆ รอบรู้ในพุทธพจน์ หรือในคำที่อธิบาย ซึ่งก็จะมีคำถามที่บ่อยมากกว่า ให้ท่านอาจารย์ ช่วยอธิบายสภาพรู้เป็นอย่างไร หรือว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างไร ก็ดูเหมือนว่าขั้น ฟังจากการฟังท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์เคยกล่าวว่า ถ้าอธิบายง่าย ๆ ที่จะเข้าใจ สภาพรู้ ก็เหมือนศพ ถ้าเป็นตายทันที ถ้าในขณะที่ดิฉันไม่มีจิตเป็นศพ ก็จะไม่ มีสภาพรู้ แต่ถ้ายังมีจิตอยู่ก็จะมีสภาพที่รู้ต่าง ๆ สามารถคิดและถามได้ ขอความกรุณา ท่านอาจารย์ในขั้นฟัง เมื่อลักษณะยังไม่ปรากฏกับปัญญา แต่เข้าใจขั้นฟังก็ต้อง เข้าใจว่า ลักษณะของสภาพทุกข์เป็นอย่างไร ของสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างไร ตรง นี้จะต้องฟังเข้าใจอย่างแท้จริงว่า เรามีลักษณะให้รู้ได้อย่างไร

ส. พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีอีกนานเท่าไร หลังจากที่ได้ รับคำพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าที่บังกร ที่จะรู้ความจริงเดี๋ยวนี้

ถ. ๔ อสงไขยแสนกัปซึ่งนานมาก

ส. แล้วยังสงสัยอะไร

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ เพราะฉะนั้น ในพุทธศึกษาก็ต้องค่อย ๆ ฟัง ไปนาน จนไม่ทราบว่ามันแค่ไหนถึงจะเข้าใจได้

ส. ใครคิดว่าเร็ว

ถ. ถ้าคิดว่าเร็ว ก็เหมือนประมาณความจริง ประมาณความไม่รู้ที่สะสม มานาน กราบขอบพระคุณและกราบอนุโมทนา

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ ขออนุญาตถามหนึ่งคำถาม พระองค์ได้ทรงตรัสสอนว่า ผู้ใดก็ตามผลิตเพลินแล้วในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เชื่อว่าผลิตเพลินในสิ่งที่ล่วงเลยไปแล้ว ผมจึงสงสัยสิ่งนั้นกำลังมีอยู่ และกำลังผลิตเพลินทำไมพระพุทธเจ้าถึงตรัสว่า ทำไมจึงผลิตเพลินกับสิ่งที่ล่วงเลยไปแล้ว ดับไปแล้ว

ส. ทบทวนอีกครั้ง

ถ. พระองค์ตรัสไว้ในพระสูตรบอกว่า ผู้ใดก็ตามผลิตเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เชื่อว่าผู้นั้นผลิตเพลินในสิ่งที่ล่วงเลยไปแล้ว ผมไม่เข้าใจ เพราะอย่างเราผลิตเพลินอาหาร ผลิตเพลินดนตรีกำลังปรากฏอยู่ และกำลังผลิตเพลินแล้วทำไมพระพุทธเจ้าถึงบอกว่า ทำไมถึงยังผลิตเพลินกับสิ่งที่ล่วงเลยไปแล้ว

ส. ผลิตเพลินในคำที่ได้ยินหรือไม่ ก็หมดไปแล้ว ก็ผลิตเพลินในสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

ถ. จุดประสงค์พระพุทธเจ้าที่แสดงให้เราเข้าใจได้อย่างไรว่า

ส. ให้เข้าใจว่า ไม่มีอะไรที่เกิดแล้วไม่ดับ แม้แต่สิ่งที่กำลังเป็นที่พอใจ และผลิตเพลินก็ดับแล้วโดยไม่รู้เลย

ถ. ขณะที่ผลิตเพลินนั้นดับแล้ว

ส. คำพูดเมื่อสักครู่นี้หมดแล้ว เห็นเมื่อสักครู่นี้หมดแล้ว คิดเมื่อสักครู่นี้หมดแล้ว ก็ยังผลิตเพลินด้วยความที่เป็นเรา

ถ. แบบนี้ก็บอกว่า เราไม่ควรผลิตเพลินกับสิ่งที่ล่วงเลยหรือดับไปแล้ว

ส. ไม่ใช่ไม่ควร เข้าใจให้ถูกต้องแล้วจะผลิตเพลินหรือไม่ ไม่มีอะไรเลย หมดทุกอย่าง เมื่อสักครู่นี้ไม่เหลืออะไรเลย เมื่อสักครู่นี้เร็วแสนเร็วสุดที่จะประมาณได้

ถ. ถ้าเข้าใจและมีปัญญา ก็จะไม่ผลิตเพลินในสิ่งที่ดับไปแล้ว

ส. จะผลิตเพลินในสิ่งที่ไม่มีได้อย่างไร ที่ผลิตเพลินเพราะคิดว่ายังมีอยู่ แต่ถ้ารู้ว่าไม่มี แค่นี้ฟังอีกนานเท่าใด ก็พ้นปี แสนปียังไม่ถึงกับ ฟังและไตร่ตรองก่อนว่า ถูกหรือไม่ นั่นก็คือปัญญานิดหนึ่งไม่พอ จะพอต่อเมื่อประจักษ์จริง ๆ

ก็คือสิ่งนี้เกิดแล้วดับ เป็นปัญญาระดับนั้น กว่าที่จะถึงการที่จะค่อย ๆ ละคลายกิเลส จนถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล เป็นสังฆัตถะ ไม่ใช่สิ่งที่ไม่มีในโลก มี แต่ต้องจาก เหตุที่สมควรแก่ผล ฟังเท่านั้นจะไปสำนักปฏิบัติจะไปรู้แจ้งในสัจธรรม เป็นไปได้อย่างไร เพราะว่าต้องประจักษ์แจ้งในคำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ตามลำดับขั้น ตั้งแต่เริ่ม ฟัง พิจารณาไตร่ตรอง ถูกหรือไม่ และไม่ใช่แค่สิ่งเดียว แต่คือทั้งหมดที่มีในชีวิต ไม่ว่าจะพูดถึงอะไรก็ถือเป็นธรรมอย่างหนึ่ง พูดถึงความขุ่นใจก็ถือเป็นธรรมอย่างหนึ่ง พูดถึงความโกรธก็ถือเป็นธรรมอย่างหนึ่ง พูดถึงเห็นก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง จนกระทั่งทุกอย่าง เป็นธรรม ไม่มีความสงสัยเลย มันคงเป็นสัจจญาณ ยังไม่ถึงกิจจญาณ ซึ่งเป็นปฏิบัติ และจะไปถึงกตญาณซึ่งประจักษ์แจ้งได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น ยิ่งฟังยิ่งเข้าใจ ยิ่งเห็นความลึกซึ้งของธรรมะ ซึ่งเมื่อได้ยินจะรู้ว่า ไม่เคยใส่ใจ สนใจ เห็นก็จะเห็นไปทั้งวัน คิดก็คิดทั้งวัน สนุกสนานก็สนุกสนานทั้งวัน หารู้หรือไม่ว่า ความจริงหาจะมีอะไรหรือไม่ นอกจากสิ่งที่มีปัจจัยเกิดและดับ และไม่กลับมาอีกเลยในสังสารวัฏ

ถ. เราจะละความเพิลิตเพลินไม่ได้ถ้าเราไม่ได้ฟังคำสอน และเราก็จะเพิลิตเพลินต่อไป

ส. มีเราหรือไม่ เพราะฉะนั้น ต้องมั่นคง ธรรมแต่ละหนึ่งเป็นธรรมแต่ละหนึ่ง ยังไม่ถึงสัจจญาณถ้าไม่มั่นคง ความเพิลิตเพลิน ความติดข้องก็เป็นธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ว่าอะไรทั้งหมดเลยเป็นธรรมแต่ละหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นจึงมี

ถ. ก็ยังไม่สามารถห้ามได้ที่จะไม่ให้ติดข้อง เพิลิตเพลิน

ส. จะห้ามอะไร

ถ. ห้ามที่จะไม่ให้ติดข้อง เพิลิตเพลิน

ส. ห้ามเห็น

ถ. ห้ามไม่ได้

ส. ห้ามได้ยิน

ถ. ห้ามไม่ได้

ส. ห้ามติดข้อง

ถ. ห้ามไม่ได้ แต่ว่าพระสูตรตรัสว่า เธอไม่ควรเพลิดเพลินในสิ่งดับไปแล้วล่วงไปแล้ว

ส. แล้วควรหรือไม่

ถ. ไม่ควร

ส. ก็ตรง

ถ. ไม่ควร แต่ทำไม่ได้

ส. พระองค์ก็ไม่ได้ตรัสว่าทำได้ แต่ให้เข้าใจถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้อง เมื่อไรละความเข้าใจผิดเมื่อนั้น ถ้าตราบใดที่ยังเข้าใจผิด ยังไม่เข้าใจถูกต้อง ขณะนั้นก็ยังคงมีความเข้าใจผิด

ถ. ถ้ายังไม่มีความเข้าใจ ก็จะไม่สามารถไปละความเพลิดเพลิน

ส. เพราะความเข้าใจต่างหากทีละ ไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีความเข้าใจแล้วมีเราจะไปละอะไรได้

ถ. เพราะฉะนั้น ที่เพลิดเพลินติดข้องก็เพราะเกิดจากความไม่เข้าใจว่าเป็นเรา

ส. ทุกอย่าง เพราะมีปัจจัยที่จะเกิดจึงเกิดได้

ถ. ดังนั้นตลอดชีวิตตั้งแต่เกิดมา ทุกวันนี้ แม้แต่ขณะนี้ต่อไป ผมไม่เคยหยุดแสวงหาความติดข้องความเพลิดเพลิน แล้วก็หมดไปแล้วแสวงหาใหม่ ไม่เคยสิ้นสุด

ส. เพราะอะไร

ถ. ผมคิดว่าเป็นความสุข ทำให้เรามีความสุข

ส. เพราะฉะนั้น จึงมีการแสวงหาความสุข เพราะอะไร

ถ. เพราะทำให้เรามีสุขเวทนา มีความสุขใจ

ส. ทำไมจึงมีเราที่มีความสุข เพราะอะไร

ถ. เพราะเพลิดเพลิน สนุกสนาน

ส. มีเราที่เพลิดเพลิน เพราะอะไร เพราะไม่รู้เท่าทันนั่นเอง เพราะฉะนั้น คำตอบก็คือว่าจะหมดไปได้ต่อเมื่อรู้ ไม่รู้ว่าไม่ใช่เรา สิ่งนั้นเพียงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

เราอยู่ไหน เพลิดเพลินเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เราอยู่ไหน เห็นเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ก็ไม่มีเรามีแต่ธรรม เพลิดเพลินเป็นเราหรือไม่ ถ้าไม่มีปัจจัยเพลิดเพลินเกิดได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น เพลิดเพลินดีหรือไม่ เกิดแล้วดับดีหรือไม่ เกิดมาลวงให้ติดข้องดีหรือไม่ แล้วก็ไม่เหลือ นอกจากความติดข้องที่เพิ่มขึ้น

ถ. จะเป็นแบบนี้ไปถึงตายเลย

ส. สิ่งที่คุณฟังติดข้องมากมาย ไม่รู้ว่าติดข้องอะไร แต่ความติดข้องยังอยู่ แต่สิ่งที่ติดข้องไม่เหลือ แต่ความติดข้องยังอยู่ที่จะติดข้องต่อไปอีก เพราะฉะนั้น สิ่งที่คุณติดข้องไม่มีให้ติดข้องอีกต่อไป รู้แบบนี้ก็ยังติดข้องในสิ่งที่กำลังมี เพราะไม่รู้

ถ. แม้แต่รู้แบบนี้ก็ยังติดข้อง

ส. ท่านผู้ฟังนั่งอยู่ตรงนี้ ติดข้องอยู่ ใครนั่งอยู่ตรงนี้

ถ. ตราบใดที่จะไม่ติดข้อง

ส. ไม่มีเรา แต่มีธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าท่านผู้ฟังเห็นไฟไหม้หญ้า เดือดร้อนหรือไม่

ถ. ไม่เดือดร้อน

ส. เพราะหญ้าไม่ใช่ท่านผู้ฟัง แต่ถ้าเป็นท่านผู้ฟังจะเดือดร้อนมาก เพราะฉะนั้น เดือดร้อน

ถ. ความติดข้อง ความเพลิดเพลิน ความยินดี เริ่มจากการที่มีเรา

ส. พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระองค์เองแก่ภิกษุว่า เห็นหญ้าที่พระเชตวันหรือไม่ หญ้าที่ถูกไฟไหม้เดือดร้อนหรือไม่ ไม่เดือดร้อนเพราะไม่ใช่เรา เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นธรรม เมื่อเกิดและดับ ไม่ว่าจะเป็นอะไรทั้งสิ้นก็ไม่ใช่เรา เมื่อไม่ใช่เรา เราจะเดือดร้อนหรือไม่

ถ. ไม่เดือดร้อน ฉะนั้นผมก็ไม่ต้องไปแสวงหาวิธีดับความติดข้อง ดับความเพลิดเพลินในชีวิต

ส. ทำได้หรือไม่ เพราะอะไรถึงไม่ได้ เพราะฉะนั้น คำว่า “อนัตตา” ก็แสดงอยู่แล้วว่า ไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ไม่ใช่ใคร แล้วยังคิดจะไปทำอะไร

ถ. เพราะฉะนั้น ที่จะละความติดข้อง ความเพติดเพลิน ก็ด้วยความ
เข้าใจความจริง

ส. ความไม่รู้จะหมดไปได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้ เพราะไม่ใช่เรา แต่ความรู้
ต่างหากที่ละความไม่รู้

ถ. ระหว่างนี้จนวนไปถึงตายก็จะวนไปชาติแล้วชาติเล่า จากชาตินี้ตาย
ไปแล้ว ชาติต่อไปก็จะตายติดข้องไปเรื่อย ๆ

ส. ถ้าไม่มีเหตุก็จะเกิดขึ้นได้หรือไม่

ถ. ดังนั้นการมาพึงธรรมะเป็นหนทางเดียวที่จะนำไปสู่การที่จะหลุดพ้น
จากการติดข้อง และก็ไม่ได้เกิดอีกเลย

ส. ที่จะรู้ความจริง และสภาพที่รู้ความจริงก็ไม่ใช่เรา เป็นธรรมที่เข้าใจ
ถูกตามความเป็นจริง

ถ. นี่คือนหนทางที่จะนำไปสู่อนาคตว่า อาจจะมีวันหนึ่งที่จะไม่เกิดอีก
เลย ไม่ต้องเกิดมาติดข้อง มาวุ่นวาย มาเป็นความทุกข์ในชีวิตต่าง ๆ อีกเลย

ส. เพราะทุกอย่างไม่เว้นเลย เป็นธรรม เป็นสิ่งที่มีจริง เกิดได้เมื่อมีเหตุ
ปัจจัย และต้องเป็นตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

ถ. นี่คือจุดประสงค์ในการพึงธรรม เพื่อจะเข้าใจความจริงว่า สิ่งต่าง ๆ
ที่ปรากฏขณะนี้ไม่ใช่เรา

ส. ค่อย ๆ เข้าใจไปที่ละเล็กทีละน้อยจนมันคงกว่าจะเป็นสัจจญาณ
เป็นปริยัติ ไม่ใช่แค่ฟัง รอบรู้ในคำที่กล่าวถึงความจริงสอดคล้องกันทั้งหมด กว่า
จะถึงปฏิบัติ ซึ่งเป็นกิจจญาณ ถ้าไม่มีความรู้อย่างนี้เลย อะไรจะปฏิบัติอะไร ก็ความ
ไม่รู้ที่ทำความไม่รู้ให้เพิ่มขึ้น

ถ. กราบเรียนถามท่านอาจารย์ ชีวิตของคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนก็ยินดี
ในการทำงาน และยินดีในบุตรธิดา และเพติดเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส

ส. ก็ลืมอีกแล้วว่า เป็นธรรมแต่ละหนึ่ง ๆ เกิด ดับ และไม่กลับมาอีก
ไม่ใช่ให้เข้าใจว่า เป็นธรรม ไม่ใช่ให้เข้าใจ ไตร่ตรองว่าจริงหรือไม่ ผิดหรือถูกนั่นคือ
เข้าใจ เพราะฉะนั้น รู้ได้ด้วยตัวเองว่า เข้าใจหรือไม่เข้าใจ

ถ. จุดประสงค์ประเด็นที่จะถาม อยากจะถามเพื่อคนอื่นด้วยว่า ธรรมที่ท่านอาจารย์นำมากล่าวของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ละเอียดและลึกซึ้ง แต่ว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไป คฤหัสถ์ที่ครองเรือนเขาก็ยังยินดี

สุ. แบบไหนก็เป็นธรรม เว้นอีกแล้ว ทุกอย่างไม่เว้นเลย เป็นธรรมเพราะอะไร ธรรมคือสิ่งที่มีจริง ความสุขก็มีจริง ความโกรธก็มีจริง ความริษยาก็น่าจะมีจริง ความสำคัญตนก็มีจริง ทุกอย่างที่มีจริงเป็นความจริง และเป็นสิ่งนั้นไม่เป็นสิ่งอื่น โกรธเป็นโกรธ โกรธจะเป็นอะไรไม่ได้ โกรธจะเป็นเราก็ไม่ได้ โกรธจะเป็นของเราก็ไม่ได้ จะบังคับบัญชาก็ไม่ได้ นี่คือความหมายของธรรมคือสิ่งที่มีจริง ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัย และก็ต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มีเหตุปัจจัยเพียงแค่ว่าจะให้ขุนใจ เห็นฝุ่นกับมีเหตุปัจจัยที่จะให้โกรธมากก็ต้องต่างกัน เพราะฉะนั้น ทุกอย่างก็เกิดขึ้นเป็นไปตามปัจจัย

ถ. กราบเรียนท่านอาจารย์ แล้วผู้ฟังจะเข้าใจได้อย่างไรว่า เขายังไม่ต้องการที่จะพ้นทุกข์ จะหมดกิเลส แต่มาฟังในสิ่งที่ลึกซึ้งและละเอียดที่จะนำไปสู่การพ้นทุกข์และกิเลส แล้วก็จะถามว่าทำไม เหตุอะไรเขาถึงจะต้องสนใจฟังในเมื่อเขาก็ไม่ต้องการสิ่งนี้ ไม่ต้องการที่จะหมดกิเลส ไม่ต้องการที่จะพ้นทุกข์อะไร

สุ. เพราะฉะนั้น ไม่อยากหมดกิเลสมีจริงหรือไม่

ถ. มีจริง

สุ. แล้วคิดที่จะพ้นจากกิเลสมีจริงหรือไม่

ถ. มีจริง

สุ. เป็นอะไร

ถ. เป็นธรรม

สุ. เกิดจากอะไร

ถ. เกิดจากอะไรไม่เข้าใจครับ

สุ. ฉะนั้นต้องฟังจนกว่าจะเข้าใจ ไม่มีเหตุเกิดได้หรือไม่ เพราะฉะนั้นอะไรเกิดจากอะไร มี ๒ อย่าง เกิดจากความไม่รู้ และเกิดจากความเข้าใจถูก

ถ. จุดประสงค์ที่จะถามท่านอาจารย์ ธรรมที่ละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งบางคนอาจจะไม่ได้มีความต้องการที่จะพ้นทุกข์ หมายถึงคนทั่ว ๆ ไป และก็ตัวผมด้วย

ส. ไปคิดถึงเขาทำไม ไปบังคับเขาได้หรือไม่ ให้เขาคิดเหมือนท่านผู้ฟัง จะให้เขาเหมือนท่านผู้ฟังได้หรือไม่ จะให้เขาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้หรือไม่ แล้ว ดังนั้นจะคิดทำไมในสิ่งที่เป็นไปได้

ถ. กราบเรียนถามท่านอาจารย์ ผมยังมีความไม่เข้าใจในคำ ๓ คำ สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ ได้ยินมาหลายรอบแต่ยังศึกษาไปไม่ถึง พอได้ยินก็ยังมีความเข้าใจที่น้อยอยู่ ขอความกรุณาท่านอาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. สัจจะคือความจริง ปัญญาคือความรู้ถูกต้อง ความเห็นถูกต้อง เพราะฉะนั้น รู้ถูกต้องในความจริงที่มีจริงตามความเป็นจริง การที่จะรู้ความจริงมีหลายระดับชั้น เพียงแต่รู้ว่า เดียวนี้มีสิ่งที่เกิดขึ้นจึงมีได้ แค่นี้ไม่พอใช่หรือไม่ เพราะฉะนั้น ความรู้ของแต่ละคนก็ต่างกัน ความรู้ถึงที่สุดคือความรู้ของพระอรหันต์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใครจะรู้อย่างพระองค์ได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น ถ้าจะเริ่มรู้ว่า พระองค์คือใคร และปัญญาที่เหนือบุคคลใดทั้งสิ้นในสากลจักรวาลเป็นอย่างไร จะรู้ได้อย่างไร

ถ. ก็ต้องฟังคำของพระอรหันต์

ส. ต้องฟังคำของพระองค์ ฟังคำของใครจึงสามารถที่จะว่าบุคคลที่กล่าวคำนั้นมีความรู้ มีความเข้าใจในระดับไหน เพราะฉะนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้ให้ใครไปทำอะไรเลย แต่ว่าเมื่อสิ่งที่มีจริงกำลังปรากฏก็ให้เริ่มเข้าใจถูกต้องในความจริง ซึ่งพระองค์ได้ประจักษ์แจ้ง นี่คือการต่าง กับคนที่เพียงฟังกับการประจักษ์แจ้ง เพราะฉะนั้น ชื่นฟังก็ทำให้สามารถที่จะรู้ได้ว่า ปัญญาของผู้ที่กล่าวคำนี้ต้องมาจากการประจักษ์ความจริง ไม่ใช่เพียงแค่คิด เพราะว่าความคิดเปลี่ยนแปลงได้ แต่ว่าสิ่งที่ได้ฟังสามารถที่จะเข้าใจถึงที่สุด เพราะฉะนั้น คำกล่าวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอด ๔๕ พรรษา เป็นสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏกับคนที่ไม่รู้เลย และก็เริ่มที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละเล็กทีละน้อยจนนำไปสู่ความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น มากขึ้นตามลำดับขั้น เพราะเหตุว่าชีวิตของทุกคนที่เกิดมาเห็นและก็นึกถึงสิ่งที่เห็น บังคับไม่ได้ ได้ยินอะไรก็คิดถึงคำได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ทั้งวัน ทั้งเดือน ทั้งปี ไม่ได้คิดเรื่องอื่นเลย นอกจากคิดเรื่องที่ปรากฏเป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ โดยไม่รู้อย่างแท้จริงว่า แท้

ที่จริงแล้วขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่พอฟังแล้วเริ่มพิจารณาไตร่ตรองเข้าใจขึ้นนิดเดียว น้อยมาก แต่ผู้ที่ตรัสคำนี้ประจักษ์แจ้งความจริงทุกประการถึงที่สุด จากคำที่พระองค์ได้ตรัสไว้ ๔๕ พรรษา โดยนัยประการต่าง ๆ ที่จะทำให้คนที่ไม่เข้าใจได้เริ่มค่อย ๆ เข้าใจขึ้นตามลำดับขั้นของการที่ได้ฟังคำที่เพิ่มขึ้น จากคำเพียงคำเดียวคือคำว่า “ธรรม” มีจริงแน่นอน แล้วยังแสดงว่าสิ่งที่มีจริงต่างกันจริง ๆ เป็นสองอย่าง คืออย่างหนึ่งมี แม้ไม่เห็นก็มีใช่หรือไม่ แต่สิ่งนั้นไม่สามารถจะรู้ได้เลย เพราะฉะนั้น ธรรมะนั้นเป็นอย่างนั้น ใครเปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย ธรรมะที่เกิดขึ้นต้องเป็นไปตามความเป็นจริง เป็นปรมาตม ธรรม เพราะเหตุว่าไม่มีใครสามารถเปลี่ยนลักษณะนั้นได้ ปรมาตม ใหญ่ยิ่ง อตถลักษณะความเป็นจริงของธรรมนั้นใครเปลี่ยนไม่ได้ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าฟังคำใดก็ตาม ภาษาไทยได้บอกไว้ว่า สิ่งที่มีจริงเป็นจริงอย่างนั้น ใครไม่สามารถที่จะเปลี่ยนความจริงนั้นได้ ก็คือความหมายของคำว่า “ปรมาตมธรรม” อีกภาษาหนึ่ง และสิ่งที่มีจริงถ้าไม่เกิดจะมีหรือไม่ ก็ไม่มี แต่เกิดแล้วก็ไม่ได้มีอยู่ตลอดไป เปลี่ยนไปโดยที่ไม่มีใครรู้เลย เพราะเหตุว่าเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่ง ผู้ที่ตรัสคำนี้โดยไม่ประจักษ์แจ้งจะกล่าวคำนี้ได้หรือไม่ เพราะฉะนั้น ก็เห็นปัญญาที่ต่างระดับแล้วใช่หรือไม่ คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงความจริงถึงที่สุดว่า ใครจะรู้หรือไม่รู้ สิ่งนี้เป็นอย่างนี้ เพราะคนนั้นจะสามารถเพิ่มความเข้าใจขึ้นเมื่อได้ฟังคำจากผู้ที่ได้ทรงตรัสรู้ทรงแสดงตามลำดับของแต่ละขั้น ๆ ให้มีความเข้าใจละเอียดขึ้น เพิ่มขึ้นว่า เป็นสิ่งซึ่งไม่ได้อยู่อำนาจบังคับบัญชาของใคร ทั้งหมด ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ไม่เว้นเลยสักอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ก็ทรงแสดงความจริงให้เริ่มเข้าใจในความเป็นอนัตตาคือไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง คนฟังก็ต้องฟังตามลำดับในภาษาของตน ๆ เริ่มจากธรรมสิ่งที่มีจริงเป็นปรมาตมธรรมลึกซึ้งอย่างยิ่ง ยากที่จะรู้ได้ว่า ขณะนี้สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นดับเร็วสุดที่จะประมาณได้ แต่สามารถจะรู้ได้ เพราะฉะนั้น ความลึกซึ้งอย่างนั้นก็เป็นอภิธรรม ธรรมนั้นเป็นปรมาตมธรรม เป็นอภิธรรมด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าได้ยินคำว่า “อภิธรรม” แต่ไม่รู้ว่าเป็นสิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้ที่ลึกซึ้งอย่างยิ่ง ซึ่งใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็ไม่สามารถเข้าใจคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่แต่ละคำที่ได้ยินทำให้ไตร่ตรองว่าจริงหรือไม่ เพราะว่าพระองค์ทรงแสดงธรรมโดยนัยหลากหลาย โดยนัยของพระสูตร

ไม่ได้กล่าวถึงความละเอียดของจิตแต่ละหนึ่งขณะ ใช้คำว่า “จิต” คนทั่วไปก็บอกว่ามีจิต ถูกต้องหรือไม่ แต่บอกได้หรือไม่ว่ามีจิตเป็นอย่างไร เพราะไม่ได้ประจักษ์แจ้งลักษณะของจิต เพราะฉะนั้น พูดยังจิตเท่าที่จะคิดว่า จิตคืออะไร แต่ว่าลักษณะที่ประจักษ์แจ้งได้ คือการเกิดขึ้นและดับไปของจิตโดยนิमित เพิ่มมาแต่ละคำ ๆ ก็ทำให้เราสามารถที่จะรู้ว่า สิ่งที่ถูกปิดบังไว้ ไม่รู้เลย หนาแน่นมาก มีดทับ จนกว่าจะมีคำแต่ละคำที่ค่อย ๆ เหมือนแสงสว่างที่ส่องให้เห็นสิ่งที่มีในขณะนี้ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า มีจิต ก็ไม่รู้ว่ามีจิตเป็นอะไร โกรธก็โกรธเป็นอะไร มีทรัพย์สมบัติก็รู้ว่า มาจากไหน เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ก็ไม่รู้ว่ามีอะไร ทุกสิ่งทุกอย่างไม่รู้เลยว่าคืออะไร และเป็นอย่างนั้นเพราะอะไร จนกว่าจะได้ฟังผู้ที่ทรงตรัสรู้ ไม่ใช่แค่คิด เพราะว่าแสดงความจริงของทุกอย่าง อย่างละเอียดยิ่ง โดยนัยของอภิธรรม กล่าวถึงสิ่งที่มีจริงที่หลากหลาย สภาพธรรมที่มี แต่ไม่รู้ เกิดขึ้นแล้วดับไปแล้วไม่กลับมาอีกสักอย่างเดียว เป็นรูปธรรม เพราะฉะนั้น ที่เห็นโต๊ะ เมื่อยังว่า โต๊ะยังอยู่ ห้องยังอยู่ คนยังอยู่ ทุกอย่างยังอยู่ เพราะถูกปิดบังด้วยความไม่รู้ความจริงในระดับขั้นของการตรัสรู้ ถึงคิดก็คิดไม่ได้ทั่วถึงโดยละเอียดอย่างยิ่ง แต่คำของพระองค์ทุกคำกล่าวถึงทุกอย่างอย่างละเอียดยิ่ง ที่ว่าเป็นคน ที่ว่าเป็นนก ต่างกันตรงไหน เห็นหรือไม่ นกก็มี ภูก็มี คนก็มี แต่ก็ไม่รู้อะไรสักอย่างเดียว เพราะฉะนั้น ถ้าถามเพียงแค่ว่า คน นก ภู ต่างกันตรงไหน ถ้าไม่มีรูปร่างสีฐานปรากฏให้เห็น จะบอกได้หรือไม่ ว่า นก หรือ ภู หรือคน

เพราะฉะนั้น เห็นเป็นคนหรือไม่ เห็นเป็นเห็น แต่รูปร่างสีฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏทำให้คิดว่านกเห็น แต่ความจริงเห็นเป็นเห็น สีฐานวรรณะที่หลากหลายต่าง ๆ ต่างหากที่ทำให้คิด และก็จำว่า นั่นเป็นอะไร นี่เป็นอะไร ความจริงที่ปรากฏเปลี่ยนไม่ได้ แต่เปลี่ยนชื่อได้ แต่ละภาษาเรียกสิ่งเดียวกันต่างกันไป แต่เปลี่ยนลักษณะของสิ่งที่ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้น พระองค์ทรงแสดงไว้ชัดเจนว่า แต่ละหนึ่งขณะจิตที่เกิดขึ้นและดับไป และมีจิตซึ่งเกิดสืบต่อ ใช้คำว่า “จิต” ที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเข้าใจ แต่ว่าถ้าละเอียดก็คือสิ่งที่มีจริง ไม่มีรูปร่างใด ๆ เลยทั้งสิ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด ไม่รู้ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ธรรมที่ต่างกันก็คือธรรมที่เกิดมีจริง แข็ง อ่อน เย็น ร้อน แต่ไม่รู้อะไร เป็นรูปธรรม คำว่า “รูปธรรม” หมายความว่าธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้ แต่ว่าต่อไปก็จะมี ความละเอียดของคำนี้อีก ซึ่งต้องเข้าใจตามลำดับ แต่ที่เปลี่ยนแปลงความเข้าใจหรือ ความถูกต้องไม่ได้ก็คือ ๑ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่รู้อะไร ใช้คำว่า “รูปธรรม” หมายถึงรู้ ว่า หมายความว่าถึงสิ่งที่เกิดมีจริง แต่ไม่รู้อะไร แต่ถ้าโลกนี้มีแต่รูปธรรมอะไร ๆ ก็ปรากฏ ไม่ได้ แต่ใครจะยับยั้งไม่ให้สภาพรู้เกิดขึ้นมีจริง เมื่อเกิดขึ้นต้องรู้ ไม่รู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ที่เรารู้ ก็คือเห็นทางตา ไม่ต้องเรียกอะไรเลยทั้งสิ้น แต่มีสิ่งที่กำลัง ปรากฏให้เห็น เพราะฉะนั้น การเห็นนั้นเป็นการรู้ทางตา ที่มีสิ่งนี้กำลังปรากฏ แต่สิ่งที่ ไม่ใช่ธาตุรู้ แม้อยู่ที่นี้ก็ไม่รู้ แต่พอธาตุรู้เกิดขึ้นเลยเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอย่างนี้ แค่นี้เคยคิดบ้างไหมในวันหนึ่ง ๆ เกิดมาจนตายก็ไม่เคยคิด ไม่เคยรู้เลย แต่ว่าถ้ามีผู้ ทรงตรัสรู้มีโอกาสนี้จะได้ยินได้ฟังแล้วมีความเข้าใจถูกต้องว่า แท้ที่จริงไม่มีอะไร นอกจากสิ่งที่ต้องเกิดตามเหตุตามปัจจัย เกิดก็เลือกไม่ได้ ตายก็เลือกไม่ได้ เห็นชัด หรือไม่ว่า ไม่ใช่เราที่จะบังคับบัญชาอะไรได้ และระหว่างที่ยังไม่ตายก็เลือกไม่ได้อีกว่า จะเห็น หรือจะได้ยิน จะเห็น หรือจะคิด หรือจะสุข จะทุกข์ ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่มีจริง แน่นนอน เพราะเกิดแล้วเป็นไปแล้วตามเหตุตามปัจจัย แต่ไม่รู้ เพราะฉะนั้น คำที่ได้ฟัง ก็รู้ได้เลย ทุกคำไม่ใช่เพียงจากผู้ใดรับรองและคิด แต่ต้องเป็นการประจักษ์แจ้งจึงตรัส ไว้ในสิ่งที่ผู้ที่สามารถที่จะเข้าใจยิ่งขึ้น ละคลายความไม่รู้ สิ่งที่กำลังปิดบังความจริงก็ ค่อย ๆ หมดไป สภาพธรรมขณะนี้จึงปรากฏการเกิดขึ้นและดับไปได้เพราะเป็นความ จริง

เพราะฉะนั้น ก็เริ่มรู้ว่าผู้ที่ตรัสรู้ เพราะฉะนั้นก็ไปบังคับให้ฟังก็ไม่ได้ แล้วแต่ การสะสมของแต่ละธาตุว่าสนใจ รู้ประโยชน์ รู้คุณค่าของการเกิดมาแล้วก็จากโลกนี้ไป โดยไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น และก็ต้องเป็นอย่างนี้ โดยเป็นธรรมซึ่งไม่ใช่เรา ก็ยังยึดว่าเป็น เรา เพราะฉะนั้น มีความเข้าใจมั่นคงหรือยัง เข้าใจท่องแท้หรือยังว่า เป็นธรรม แค่นี้ ไม่พอใช่หรือไม่ จึงต้องฟังต่อไป ธรรมที่ไม่รู้เป็นรูปธรรม แต่ก็มีธาตุรู้ซึ่งเป็นนามธรรม แค่นี้พอหรือไม่ ยังไม่ได้ละความเป็นเรา ก็ยังคงเป็นเราเห็น ต้องแสดงให้ละเอียดขึ้น แม้แต่ขณะนี้ที่เห็นเป็นธาตุที่เกิดขึ้น จะใช้คำว่า “จิต” ก็ได้ คำที่เราคุ้นหู จะใช้คำว่า

“วิญญูญาณ” ก็ได้ จะใช้คำว่า “มโน” ก็ได้ จะใช้คำว่า “มนัส” ก็ได้ แต่มีอีกคำหนึ่งซึ่งไม่ชินหู คือ “ปณฺฑระ” หมายถึงเจตซึ่งเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้แจ้งสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งขณะนี้เราไม่รู้เลยว่า ไม่ใช่เรา แต่เป็นจิต และก็ยังไม่รู้ต่อไปอีกว่า จิตนี้เกิดไม่ได้ ถ้าไม่มีธาตุรู้ซึ่งปรุงแต่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้น แต่ธาตุรู้มันไม่ใช่จิต แต่เกิดพร้อมกันและดับพร้อมกัน หลากหลายมากเป็นประเภทต่าง ๆ ๕๒ ประเภท สภาพนั้นก็คือเจตสิก เพราะฉะนั้น แม้เกิดพร้อมกัน เป็นธาตุรู้ด้วยกัน ก็ยังต่างกัน เพราะจิตไม่ใช่เจตสิก และเจตสิกก็ไม่ใช่จิต นี่คือนั่นที่ค่อย ๆ รู้ขึ้น และก็ค่อย ๆ เข้าใจว่าจริงหรือไม่ จนกว่าจะสามารถจะเห็นความจริงคือการเกิดดับในขณะนี้ได้ แต่ไม่ใช่เพียงปัญญาที่เพียงเริ่มเข้าใจเล็กน้อย ต้องมากกว่านี้มาก เพราะแค่นี้เป็นเพียงฟังคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นปริยัติหรือไม่ รอบรู้ทั่วถึงหรือไม่ว่า ในขณะนี้ที่มีคำกล่าวว่า ถ้าไม่มีตาก็ไม่เห็น เพราะฉะนั้น ตาต้องเกิด ถ้าไม่มีสิ่งที่กระทบตาได้ จะปรากฏว่ามีสิ่งนั้นได้ไหม ถ้าจิตเกิดขึ้น ถ้าไม่มีจิตเกิดขึ้นเห็น สิ่งนี้จะไม่ปรากฏเลย เพราะฉะนั้นคนตาบอดไม่รู้เลยว่า มีอีกโลกหนึ่งซึ่งเป็นสี่สังวรณะต่าง ๆ เป็นสังขารต่าง ๆ ทำให้เกิดการจำว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร เพราะฉะนั้น แค่นี้ยินว่า เห็นเท่านั้นไม่พอที่จะรู้ว่าไม่ใช่เรา บังคับบัญชาไม่ได้ แต่ยังต้องแสดงความจริงว่า ทั้งหมด ตาที่เกิดขึ้นต้องยังไม่ดับไป ยังคงเป็นปัจจัยที่จะให้สิ่งที่กระทบตาได้ กระทบทั้งสองอย่างเกิดและยังไม่ดับไปจึงเป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้นเห็น และก็ดับไป และเจตสิกที่เกิดจากจิตปรุงแต่งให้ธาตุรู้เกิดขึ้น ซึ่งไม่ใช่จิต ก็มีในขณะนั้น เกิดพร้อมกับจิตเห็นด้วยกัน ๗ ประเภทละเอียดอย่างยิ่งคือเดี๋ยวนี้เอง อภิธรรม ถ้าไม่ใช่การตรัสรู้จริง ๆ ไม่สามารถที่จะกล่าวคำเหล่านี้ได้เลย เพราะฉะนั้น แต่ละคำที่ได้ฟังก็รู้ว่า ฟังคำของใคร และคำอื่นที่ไม่ใช่คำที่กล่าวถึงสิ่งมีจริง ก็ไม่ใช่คำของผู้ที่รู้จริง เพียงแต่บอกให้อยาโกธ อยาโลก ให้ไปนั่ง นอน ยืน เดิน และจะรู้ความจริงและรู้เอง อย่างนั้นถูกต้องหรือไม่

เพราะฉะนั้น เมื่อฟังคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงรู้ว่า ไม่มีผู้ใดเปรียบกับพระองค์ได้เลยในพระปัญญาคุณ ในพระบริสุทธิคุณ เพราะสามารถที่จะดับกิเลสทั้งหมดและความไม่รู้ซึ่งเป็นเหตุของกิเลสเหล่านั้น ๆ ไม่เหลือเลย และทรงพระมหากรุณาคุณ ถ้าไม่มีพระมหากรุณาคุณ ขณะนี้เราจะไม่ได้ยินคำที่กำลังได้ฟังเลย เพราะฉะนั้น

เป็นผู้รู้คุณ กตัญญู กล่าวคำจริงเมื่อไร เป็นการรู้คุณของความจริงของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กตเวที ดำรงรักษาคำที่พระองค์ได้ทรงพระมหากรุณาให้ความไม่รู้ของเราที่มีก่อนที่จะได้ฟังธรรมะค่อย ๆ หมดไป เพราะฉะนั้น เข้าใจในความหมายของคำว่า “บุพการี กตัญญูกตเวที” เพราะฉะนั้น ขณะใดก็ตามที่ได้ฟังความจริงเพียงเท่านี้เห็นคุณหรือไม่ ไม่มีทางที่จะรู้อะไรเลยจนตาย ถ้าไม่ได้ฟังคำของพระองค์ และถ้ายังฟังกว่านี้มากกว่านี้จะเข้าใจมากกว่านี้ เห็นคุณมากกว่านี้ด้วย และความไม่รู้ก็จะค่อย ๆ ลดน้อยลงในขณะที่ค่อย ๆ มีความรู้ขึ้นจนกว่าความไม่รู้จะหมดไป

ถ. เพราะฉะนั้น การที่จะถึงสัจจญาณได้ไม่ใช่การรู้เพียงเล็กน้อย แต่จะต้องเป็นความเข้าใจจริง ๆ

สุ. เราก็มามไปถึงญาณ ตอนนี้เป็นญาณหรือไม่ เพราะว่าปัญญามีหลายระดับชั้น ถ้าไม่ใช่หลาย ๆ คำ เราจะรู้หรือไม่ว่า ปัญญาต่างชั้นระดับไหน จึงมีคำที่กล่าวถึงปัญญา เช่น ปริยัติ คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกคำเป็นปัญญา เพราะฉะนั้น ทุกคำที่ได้ฟังแล้วเข้าใจจนรอบรู้ ไม่ใช่สูง ๆ ปลาย ๆ ผิด ๆ ถูก ๆ นั่นคือความประมาทอย่างยิ่ง ซึ่งข้อความในพระไตรปิฎกพระผู้มีพระภาคตรัสว่า คนที่เป็นเถระ มีชื่อเสียง มีผู้นับถือมาก แต่เข้าใจผิด ผู้นั้นไม่เป็นประโยชน์และทำร้ายตนเอง และทำร้ายผู้อื่นด้วยเมื่อกล่าวคำไม่จริง เพราะฉะนั้น แต่ละคำของพระองค์ก็ไม่มีใครที่จะปฏิเสธหรือกล่าวอย่างไม่จริงได้ เพราะเหตุว่าความลึกซึ้งของธรรมแสดงให้เห็นว่าประมาทไม่ได้เลย ต้องไตร่ตรอง ต้องละเอียด ต้องสอดคล้องกันทั้งหมด ธรรมคือสิ่งที่มีจริง เป็นอนัตตาตลอดไป ถ้าเมื่อไรเกิดการคิดที่จะทำ ที่คิดว่าทำได้ นั่นคือไม่ได้เข้าใจของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ประมาท เพราะว่าเป็นผู้ที่คิดว่า ได้เรียนแล้วได้มีความเข้าใจคำแปลของคำนั้นคำนี้ แต่พระธรรมไม่ใช่คำแปล แต่มีจริง แต่ต้องอาศัยคำในภาษาต่าง ๆ ที่เข้าใจกันได้ให้รู้ว่า คำนั้น ๆ หมายความว่าถึงอะไร เช่น ธรรมคือสิ่งที่มีจริงมี ๒ อย่าง สภาพธรรมที่มีจริงเกิดขึ้นแต่ไม่รู้อะไร เป็นรูปธรรม นี่คือภาษาไทย แต่ทั้งหมดที่พูดคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแปลกลับไปก็คือภาษามคธี ซึ่งดำรงพระศาสนาไว้ จึงใช้คำว่า บาลี หรือ ปาละ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แต่ละภาษาเมื่อกล่าวถึงคำจริงในภาษาอะไรก็คือคำจริงที่กล่าวถึงภาษานั้นให้เข้าใจได้ ชาติก่อนทุกคนที่อยู่ในที่นี้

อาจจะเคยพูดภาษาบาลีคล่องแคล่วธรรมดาเหมือนภาษาไทย เหมือนชาวมคธ แต่พอถึงชาตินี้พูดไม่ได้สักคำ ถ้าได้ยินก็ยังไม่รู้ว่าจะมีความหมายอย่างไร อิติปิโส ภะคะวา ได้ยินด้วย พูดด้วยบ่อยด้วย แปลว่าอย่างไร ถ้าไม่มีใครบอกจะรู้หรือไม่ ไม่มีทางที่จะรู้ เพราะรู้ได้ในภาษาของตน ๆ แต่ถ้าพูดที่เมืองในสมัยยุคนั้นก็เข้าใจทันทีเหมือนที่เราพูดภาษาไทยในขณะนี้ เพราะฉะนั้น ธรรมเปลี่ยนไม่ได้ แต่คำที่ใช้เรียก แล้วแต่ภาษาไหนที่จะทำให้เข้าใจได้ เพราะฉะนั้น แต่ละคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องเริ่มต้นด้วยความเข้าใจที่สอดคล้องกันทั้งหมด ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ เปลี่ยนคำพูดเป็นอย่างอื่นก็คือไม่ใช่คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้ไปสำนักปฏิบัติ มีหรือไม่ในครั้งพุทธกาล เดียวนี้เป็นธรรม รู้หรือไม่ แล้วจะรู้เมื่อใด ได้ยินเมื่อไร ที่นั่นเป็นประเทศที่สมควร แต่ถ้าไม่เข้าใจจะเป็นประเทศที่สมควรแก่การเข้าใจได้อย่างไร เพราะฉะนั้น ไม่ได้เลือกสถานที่เลย ตรงไหนที่สามารถจะได้ยินได้ฟังธรรม ในรถไฟได้หรือไม่ บนเครื่องบินได้หรือไม่ ในห้องรับประทานอาหารได้หรือไม่ ทุกหนทุกแห่งถ้ามีคำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังและไตร่ตรอง ที่นั่นก็เป็นที่สามารถที่ปัญญาจะเจริญขึ้นพร้อมเมื่อไรด้วยเหตุผลจึงจะเกิดขึ้นได้

ด้วยเหตุนี้การรู้แจ้งสัจธรรมในคราวก็ได้ ท่านผู้หนึ่งไฟกำลังไหม้หม้อแกง ท่านก็ถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม อีกท่านหนึ่งล้างเท้าก็รู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ต้องไปเตรียมตัวอะไรทั้งสิ้น เพราะไม่มีเรา ชัดกับคำว่า “อนัตตา” เพราะฉะนั้น ยิ่งฟังแล้วยิ่งเข้าใจก็ยิ่งมีความมั่นคงในธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ถ้าไม่ใช่แบบนี้ผิดทันที ด้วยความเป็นอัตตา เพราะฉะนั้น เพิ่มความเป็นอัตตาด้วยความไม่รู้เพิ่มขึ้น

ด้วยเหตุนี้คำของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ใช่เพียงแค่ฟัง แต่ต้องไตร่ตรอง จนกระทั่งเป็นความเข้าใจที่มั่นคงเป็นสัจญาณ กว่าที่จะถึงปฏิบัติ ซึ่งคนไทยใช้คำว่าปฏิบัติ จนกว่าจะถึงปฏิเวธ คือการรู้ความจริงซึ่งเป็นอริยสัจธรรมทำให้บุคคลนั้นพ้นจากความไม่รู้ โดยความหนาแน่นด้วยความไม่รู้ ซึ่งเป็นปฏิกูลของการรู้ความจริงที่ทำให้กิเลสสามารถที่จะหมดสิ้นไปตามลำดับขั้น หมดสิ้นคือดับไม่เกิดอีกเลย ไม่มีปัจจัยที่จะให้เกิดเหมือนเคยที่เป็นปฏิกูลตามลำดับ

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นความเข้าใจของแต่ละคน ไม่ใช่มีคนไปบอกว่า คนนี้รู้แค่นั้นแล้ว แต่ผู้ที่ฟังธรรมสามารถที่จะรู้ได้ มีความเข้าใจเพิ่มขึ้นแค่ไหน หรือว่ายังไม่พอแค่ปรมัตถธรรม นามธรรม รูปธรรม จิต เจตสิก รูป พหุหรือไม่ ถ้าไม่มีตา ไม่มีสิ่งที่กระทบกันที่ยังไม่ดับไป จิตเห็นเกิดไม่ได้ ภาษาบาลีก็คือ “อายตนะ” เราได้ยินคำว่าอายตนะ เราก็ไปจำคำว่า “อายตนะ” แต่ไม่รู้ว่าเป็นความเข้าใจที่เกิดเมื่อรู้ความจริงว่า ขณะนี้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น ต้องมีสิ่งที่ประชุมกันรวมกันในที่นั้น ไม่ใช่มีแต่เพียงหนึ่ง มีจิตโดยไม่มีเจตสิกไม่ได้ มีเจตสิกโดยไม่มีจิตไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทุกอย่างแต่ละคำก็คือเริ่มทำให้รู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเห็นคุณของทุกคำ เพราะฉะนั้น ก็กล่าวคำจริงที่ได้เข้าใจถูกต้อง เพื่อที่จะให้คนอื่นได้รู้คุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังมีอีกมากหรือไม่ แค่นี้ก็คำไม่พอสำหรับ ๔๕ พรรษา

ณ. ซึ่งถือว่าเป็นโอกาสที่ดีของเรา ได้ฟังเพียงสองชั่วโมง ที่จริงเร็วไปสักนิด ขอบพระคุณท่านอาจารย์